Den danske rimkrønike og folkeviserne

Af HELGE TOLDBERG

I.

1495 udsendte Gotfred af Ghemen som første danske tryk »then danskæ Krønnickæ well offuerseet oc ræth«, men allerede 1477 eller 1478 var en nedertysk oversættelse af rimkrøniken foræret Christiern I. Dermed er det senest mulige affattelsestidspunkt givet, mens forskningen endnu står usikker overfor hvor meget ældre den kan være, selv om de nyeste undersøgelser taler for, at den allerede har eksisteret under Erik af Pommern,[1] så de sidste kongerim er yngre tilføjelser. Mens hverken Ghementrykket eller de bevarede danske håndskriftfragmenter[2] oplyser noget om forfatteren, præsenterer denne sig i den nedertyske oversættelse som Broder Nigels van Sore. Dette vidnesbyrd er i almindelighed blevet godtaget; kun rimkrønikens to grundigste kendere, N. F. S. Grundtvig og Johs. Brøndum-Nielsen, er gået imod det, ud fra den betragtning at digtet – bl. a. i metrisk henseende – er så heterogent at det kunne tyde på flere forfattere, af hvilke broder Niels er den redaktør som har lagt sidste hånd på værket.

Helt anderledes stiller det sig med folkevisernes ælde og overlevering. Deres ælde vover kun få at bestride, men den sammenhængende overlevering begynder først 1553 med det ældste af adelsvisehåndskrifterne, Hjertebogen, og flere af disse er yngre end Vedels Hundredvisebog fra 1591. Det er et genstridigt stof, som af de positive ældre forskere kun Johs. Steenstrup og Henrik Schück[3] har advaret mod uden videre at acceptere som gammelt. I vor tid er opfattelserne delte:[4] på den ene side vil Gustav Albeck[5] føre sandsynlighedsbevis for at viserne om Erik emunes drab og Blodgildet i Roskilde (DgF nr. 116 og 118) har været til under Valdemarerne og er overført til Island tidlig nok til at være kilder for beslægtede skildringer i Knýtlinga saga, på den anden side regner Karl-Ivar Hildeman[6] med at talrige historiske viser er produkter af antikvarisk interesse i det 15. årh.; det gælder f. eks. Slaget ved Lena (DgF nr. 136), som han har viet en særskilt undersøgelse.[7] Forøvrigt bør det nævnes, at også Albeck udtrykkelig anerkender at de af ham benyttede viser er krønikeviser, altså ikke blevet til på folkemunde, sådan som Sv. Grundtvig hævdede for næsten alle visers vedkommende.

Modsætningsforholdet mellem visernes sene overlevering og formodede ælde har været et alvorligt problem for folkeviseforskningen, og man har med energi og interesse registreret de få sikre vidnesbyrd og citater af folkeviser før 1553, hvorefter de troligt er gentaget fra den ene videnskabelige litteraturhistorie til den næste. En undtagelse herfra har dog overensstemmelserne med den danske rimkrønike været. Grundene hertil er flere, og den dybeste rimeligvis usikkerhed m. h. t. prioriteten. Men selv om man regner med den yngst mulige datering af rimkrøniken – 1478 –, og uanset det uopklarede spørgsmål om prioritet, har vi ved sikre overensstemmelser lov at regne med de pågældende visers tilstedeværelse i 2. halvdel af 15. årh. Når der stadig er forskere der følger Steenstrups linje og ved adelsvisebøgernes og flyvebladenes tekster altid må holde sig mulighed for pastiche eller sent indlån for øje, må man gribe begærligt efter ethvert gyldigt vidnesbyrd om tilstedeværelse i middelalderen.

Mindst har man gjort ud af det der, i hvert tilfælde for folkeviseforskningen, burde være altoverskyggende: *at vi i rimkrøniken har en relevant variant til en i DgF optaget vise* – DgF nr. 21 (Longobardervisen) genfindes indenfor Snø Sivaldsøns rim (v. 2083–2130), endda i en tekstform som varianten B har mere tilfælles med end med A og C. Idet der henvises til udførligere sammenligning nedenfor, skal vi foreløbig søge årsagen til, at dette siden 1862 erkendte faktum i den grad er holdt i baggrunden i den videnskabelige debat, og søge den hos den skyldige, Sv. Grundtvig.

Skønt søn af vor store rimkrønikekender og -entusiast,[8] synes Sv. Grundtvig ikke at have beskæftiget sig nævneværdigt med dette værk. Det er næppe for meget sagt, at de to havde delt marken imellem sig: faderen tog sig af det litterære vidnesbyrd om folkeånden i senmiddelalderen, og sønnen tog sig stædigt af hvad de begge var fuldt overbevist om hørte til »paa Folkemunde« (med Sv. Grundtvigs tilbagevendende udtryk). Hver især beherskede de sit felt til fuldkommenhed, men muligheden for berøringspunkter faldt stort set udenfor deres synskres. Dertil kom det romantiske udgangspunkt: den »ægte« folkevise var folkelig, ikke litterær.[9]

I tillæggene til udgavens første bind bag i DgF III (s. 797 f.) gør Sv. Grundtvig vel afbigt for forsømmelsen ved første tilrettelæggelse, aftrykker Snøs rim efter C. J. Brandts afskrift af K 41, utvivlsomt bedste variant for dette rims vedkommende, og foretager en skematisk parallel-

opstilling af de tre visevarianter og krøniken; og han opgør facit sådan, at trods enkelte forekomster af rim også i de ulige linjer i folkevisen er denne primær i forhold til rimkrøniken:

> Sagen stiller sig da for mig saaledes, at det netop er vor Opskrift B med den ejendommelige Form af det fuldtrimende V. 4 og med det af en gammel Skriver indbragte ufolkelige Rim i L. 1 af V. 13, der alt har været til sidst i 15de Aarh. og da har hjulpet Snierimets Forfatter næmt til de bedste Dele af hans Rim; thi det maa man indrømme at netop Fællesversene ere.

Men for Sv. Grundtvig, der var overbevist om grundstammens høje ælde, betød bevidnet tilstedeværelse af en enkelt vise i 15. årh. ikke nær så meget som for vor tids mere skeptiske forskere, der i hvert enkelt tilfælde kræver sikkert eller sandsynligt bevis for at en given vise er ældre end første nedskrift eller tryk. Derfor kunne han i 1876 (DgF IV. 757) bagatellisere Gustav Storms modargument[10] at det var visen der udgik fra rimkrøniken, for Sv. Gr. har »aldrig ... villet hævde Visen nogen særdeles høj Ælde eller i den se en umiddelbar Overlevering fra Hedenold«. Samtidig med at han fastholder visens prioritet overfor rimkrøniken, gør han dog her en halv indrømmelse, og end mere i fortsættelsen, hvor han – uden at nævne ordet – placerer den som en krønikevise. Måske har han med årene fortrudt, at han ikke ved den noget metafysiske sortering af materialet i adelsvisebøgerne også havde udskilt Longobardervisen som ikke opkommen »paa Folkemunde«.

Storms opfattelse videreførtes 1910 af Brøndum-Nielsen,[11] som i Longobardervisens krydsrim fandt tilstrækkeligt bevis for at det var den der var afledt. Men lige siden har spørgsmålet ligget stille og tilsyneladende undgået andre kompetente forskeres opmærksomhed. Det gælder Recke, som[12] i sin liste over værdiløse DgF-numre karakteriserer den som et »Makværk fra Opskrivningstiden«, og Brix, der åbenbart ikke har følt tampen brænde, da han i sin rimkrønikeafhandling[13] kort før omtalen af berøringen med folkeviserne citerer v. 2099–2106 som prøve på »gode poetiske Træk midt i en jævn Skildring«. Det er så sandt som sagt, en æstetisk vurdering der er værd at mindes ved tekstsammenligningen nedenfor.

En enkelt gang har Sv. Grundtvig dog af egen drift foretaget en sammenligning, mellem visen og rimet om Margrete (DgF nr. 159 – rimkrønikens Albrekt-afsnit v. 4721 ff.). Efter hans opfattelse har rimkrøniken lånt episoden med hætten fra visen, og omformet Albrekts skældsord i visen om Margrete, *munkedeje,* til *konning brogeløss.* Så

vidt tilslutter Kr. Erslev sig hans opfattelse, men nedvurderer begge tekster rent sagligt, og mener at visen må være yngre end 1448.[14] Derimod betvivler Hildeman[15] afledning, fordi teksterne savner præcise overensstemmelser. I stedet dvæler han ved rimkrønikens lighed med Denscke kroneke og Chr. Pedersens danmarkshistorie på modersmålet, som har mere tilfælles med visen end rimkrøniken, og minder om teorien om den tabte danske prosakrønike som overordnet forlæg. Hertil er at sige, at de to yngre teksters nærmere forhold til visen kan skyldes sekundær supplering fra denne, jf. Chr. Pedersens ord om Albrekt, at han fangedes *i en standende striid,* en direkte genkaldelse af C-variantens begyndelseslinje.

Mere end nogen anden forsker har Brøndum-Nielsen betonet »det nære Slægtskab mellem Rimkrøniken og Folkeviserne«.[16] Grundigst har han uddybet det i standardværket *Om Rimkrønikens Sprogform og Tilblivelse* (1930, i det følgende forkortet RS). Efter deres grad kan de påviste berøringer deles i tre grupper: 1) typiske fyldeord *(monne, fuld(–), saare),* 2) stående folkevisevendinger *(Jeg kaste mit acker paa then sandh),* 3) gennemgående stilistisk påvirkning med mulige lån fra bestemte viser. Den første gruppe (RS. 45 ff.) udelades i redegørelsen her, så meget mere som det udtrykkelig påpeges, at fyldeordene er almindelige i senmiddelalderens poesi. Afgørende er derimod de to andre, i særdeleshed den sidste.

I sin udredning af større afsnits stilistiske særart udskiller Brøndum-Nielsen en række rim fra krønikens anden fjerdedel med tydeligt folkevisepræg,[17] »Kongedatter-Eventyrene« (RS. 62 ff.), bl. a. bemærkelsesværdige ved at indeholde samtlige forekomster af verbet *gilje,* den sidste i rimet om Haldan bjerggram. Stilistisk medregnes det følgende rim om Harald hildetand, med en nær verbal overensstemmelse med visen om Slaget ved Lena (DgF nr. 136). Her henviser Brøndum-Nielsen til A-varianten (Svaning II[18]) str. 7, men endnu nærmere står den af Brix og Hildeman citerede B (Anna Basse) str. 4:

Rimkr. (Ghemen) v. 1743 f.	DgF 136 B str. 4.
Wij lodhe lydhe basoner oc horn,	Och ieg will laane dig Engelbredt
thc sloffue hwer annen som bønder	med sinne for-gyldenne hornn;
slaa korn.	hannd weigger di Vester-gyllandtz mend
	som bønder di weigger kornn.

Epitetet i Hagbards *kobe blaa* (v. 1481), der er uden hjemmel i prosaforlæg, opfattes som lån fra den tilsvarende vise (DgF nr. 20,

variant E m. fl.); men tættest falder folkeviseudtrykkene i rimet om Oder og Sigrid (Sivald Hugins søn, v. 1389 ff.). De stammer dog ikke fra nogen enkelt kendt vise, men er øst af visedigtningens faste forråd; det er gjort med en sådan stilsikkerhed at kun konstaterbart prosaforlæg afskærer fra at regne med en i krøniken indlemmet folkevise. Udenfor dette hovedafsnit af krøniken forekommer folkeviseformlerne især i Torkel adelfar-partiet (Gorm Haraldssøn, v. 2147 ff., jf. RS. 72 f.), rimkrønikens højdepunkt i episk fremstilling.

I fortsættelse af disse resultater har Hans Brix (Analyser og Problemer III (1936). 158 ff.) undersøgt muligheden af yderligere konkrete lån, idet han overalt betragter rimkrøniken som den modtagende. Det gælder således skildringen af Bråvallablodbadet (v. 1747–50), som han anser for afledt af slutstrofen i Kong Didrik og Holger Danske (DgF nr. 17), uden at tage stilling til Storms teori, at det er Carl V og Christian III der gemmer sig bag navnene.[19] Videre regner Brix med lån fra et par historiske viser, først og fremmest Riber-Ulvs endeligt (DgF nr. 120), også en problematisk tekst af sen overlevering (Tragica), men dog måske middelalderlig oprindelse.[20] De tre formodede lån derfra er imidlertid alle militære fagudtryk, og deres værdi står og falder med i hvor gængs anvendelse de har været i 15. årh. På denne baggrund må *gøre et wtbudh* uden videre udskydes. Heller ikke *blide kast* (v. 4971) er videre sikkert at bygge på. Dels findes det i Christiern I.s rim, altså i en skildring af en samtidig krigshændelse, dels er beundringen for de ny og efter tidens forhold epokegørende våben et fremtrædende træk i periodens episke og historiske litteratur. Da det andet i sammenhængen nævnte våben er *bwsser,* har stedet forøvrigt en tydeligere verbal parallel i Marsk Stig-visen DgF nr. 145 K, som Brix i samme bog (s. 40 f.) betragter Riber-Ulvs endeligt som afledt af; hvis der er tale om lån eller snarere allusion, må det være Marsk Stig-visen der er forbindelse med.

Tilbage står som det ejendommeligste af de fremdragne fællestræk ligheden mellem Ulv-visens str. 8 og krønikens v. 3013 f.: som Riber-Ulv sætter Harald blåtand et stærkt *planckæ werck* (in casu Danevirke) til værn mod angreb. Denne glose synes ellers ikke overleveret i gammeldansk (Kalkars ordbog kender den først fra 1634), og den er ikke hjemlet i Saxokompendiet, som har det sagligt rigtigere *munimentum terreum.* Selv om det også her kan dreje sig om et modeord – sidste skrig i den strategiske teknik, forklares det dog rimeligere som

litterært lån, og her ligger Riber-Ulvs endeligt unægtelig nærmest for – i det mindste indenfor det bevarede materiale.

Brøndum-Nielsens udgangspunkt, at man principielt må forudsætte påvirkning i begge retninger, er også Hildemans i hans analyse af Lena-visen, der sætter forholdet til rimkrøniken i helt nyt perspektiv[21]: De træk i Bråvalla-skildringen der af Brøndum-Nielsen og Brix er opfattet som folkeviselån, og som ikke er motiveret i Saxokompendiet, stemmer med den fra norsk (og færøsk) tradition kendte Rolandsvise,[22] hvis berøring med Lena-visen allerede er fastslået af Sverker Ek, som deraf har sluttet, at Rolandsvisen har været kendt i Sverige i 15. årh.[23]. Da vi i denne finder det af Brix fremdragne fællesmotiv i rimkrøniken og Kong Didrik og Holger Danske, røgen af mandeblodet, må de begge have det derfra. I rimkrøniken kan lånet være indirekte, over Lena-visen, hvis nukendte varianter ganske vist savner det, men frembyder en så usikker og ufuldstændig overlevering at det er rimeligt at antage at strofer kan være gået tabt. Da dette imidlertid ikke kan bevises, bortfalder rimkrøniken som garant for Lena-visens tilstedeværelse i 1470erne. Til Hildemans udredning bør føjes, at ligheden mellem rimkrøniken og Rolandsvisen bringer et nyt moment ind i debatten om kæmpevisens og dermed den vestnordiske litteraturs indflydelse i Danmark i 15. årh. Hvis direkte indflydelse kan godtgøres, rummer det afgørende konsekvenser for dansk litteraturhistorie i almindelighed og for rimkrønikens tilblivelse i særdeleshed: Vi har dermed for anden gang et vestnordisk tilskud til dansk litterær historietradition, selv om det ikke er så gennemgribende som hos Saxo.

Nær knyttet til vort problem er diskussionen om sammenhæng mellem de svenske rimkrøniker[24] og folkevisedigtningen. For Erikskrönikans vedkommende er der gisnet en del om tabte balladeforlæg på steder med god indre sandsynlighed uden påviselig kilde; men det eneste centrale spørgsmål gælder afsnittet om »Nyköpings gästabud« (v. 3624–3977) og den danske vise om Kong Birger og hans brødre (DgF nr. 154). De vigtigste af dennes gentagelsesstrofer har Ek i sin analyse[25] reduceret til tolinjede og aftrykt uden strofedeling i en forsvensket og noget stiliseret form, der mindre minder om de danske varianter med deres fremtrædende og for det meste uundværlige apokope (f. eks. *threnn* præt. pl. som rim på *igienn)* end om Erikskrönikan, som Ek anser for påvirket af visen. I sin *Kommentar till Erikskrönikan* (1926, s. 653 ff.) tilbageviser Rolf Pipping dette, og fastslår ud fra en parallelopstilling af hovedmomenterne i de to tekster, at forskellene er for store til at der kan være direkte sammenhæng. I krøniken er de historiske kendsgerninger stort set respekteret, således at Brunkow straffes for udåden ved at lægges på hjul og stejle; i visen bliver han brændt sammen

med den anden ansvarlige, dronningen – der i virkeligheden døde en naturlig død i Danmark 1341! Ellers uhjemlet er ganske vist det fælles træk, at fængselsnøglerne kastes i søen – i visen af Brunkow, i krøniken af Birger selv; men dette forklarer Pipping som en *poetisk* sammenhæng. Heldigere endnu kunne det opfattes som to variationer af et naturligt opstået sagn.

Senest (1954) er spørgsmålet taget op af Bjarne Beckman,[26] der – forudsat at slutstrofen er uægte – opfatter visen som digtet af Birgers tilhængere, snarest i begyndelsen af 1320, da den politiske udvikling i Sverige var tilpas uafklaret til at en tilbagevenden måske var mulig; en sådan agitation kunne begrunde det ellers gådefulde faktum, at herredagen i Stockholm lod hans søn rydde af vejen. I fortsættelse af denne tankegang, at visen er digtet for at frikende Birger for andel i mordet på brødrene, regner Beckman med en modvise, hvis omkvæd har været krønikens v. 4068: »Tessalund swälte han them i häll«, og hvis indhold der er spor af i de omgivende vers. I polemik mod Pipping fastslås om Birger-visen, at »indirekt har den betytt mycket genom att framkalla en motskrift, som i sin tur uppenbart inspirerat krönikan och väl även givit den en del av dess tendens«. Dette er imidlertid konstruktiv historisk tænkning, som lader to væsentlige faktorer ude af betragtning: den filologiske, at der hverken er vidnesbyrd om nogen modvise eller sikkerhed for at Birger-visen nogensinde har foreligget på svensk, og den litterære, at motivet er så menneskeligt gribende, at det kalder på sin digter uden at spørge om hans nationalitet, eller om begivenhederne allerede tilhører historien.

Først i Sturekrönikan er der påviselig forbindelse med en folkevise, nærmere bestemt Visan om Tord Bondes mord,[27] der igen er benyttet i den yngste monologiske rimkrønike fra 1520erne. Årstallet for mordet – 1456 – nævnes i visen, men ikke i den i 1480erne forfattede Sturekrön. Rimeligvis er visen primær, men Hildeman stiller sig skeptisk til Eks opfattelse, at den er absolut samtidig. Den verbale berøring taler for sig selv:

Tord Bondes mord str. 9 lin. 2–3.[28]	Sturekrön. v. 199–200.
han klöff hans huffwdh J axlen nedh	tw klöff hans huffuudh i axla nidher
all Swerighes macht hon gaffz ther wedh.	ther gaffs all sweriges makth wydher.

Under alle omstændigheder trækker begivenhedens datering til 1456 en klar grænse opefter. Ældre kan visen altså ikke være; men er den primær i forhold til Sturekrönikan, som forskningen almindeligt antager, er den i hvert fald ikke yngre end 1480erne. I poetisk henseende er den langtfra noget mesterværk; den har både årstalsrimet i sin begyndelse og en sammenligning af morderen med Judas i sin slutning, og de citerede to linjer er omtrent de eneste der er i balladestil. Det må være et stik i hjertet på folkeviseforskere af Sv. Grundtvigs skole, i samme grad som det er et af de konkrete træk der underbygger

Hildemans omvurdering af de historiske visers stilling og karakter.[29] – Forøvrigt har både Ek og Hildeman blik for visens planctus-præg.

I forbindelse med udtrykket *thedh ynkelighe mord* i slutstrofen inddrager Ek DgF nr. 149, Ranild Jonsens endeligt, og fastslår:[30] »Över huvud taget höra sådana klagovisor till de äldsta arterna av folkdiktning.« Han fremhæver, hvad allerede Sv. Grundtvig har gjort opmærksom på, at det synes at være denne vise Ericus Olai sigter til i Chronica regni Gothorum (ca. 1470). Men dermed har vi atter fået en vise af usædvanlig struktur ind i billedet, idet C-varianten (Rentzel) og dermed Vedels Hundredvisebog fuldstændig og B-varianten (Sten, dvs. Jens, Bille) overvejende meddeler den i 6-linjede strofer, hvis rim ganske vist afslører en forkludret overlevering, og selv A-variantens første strofe er sekslinjet hvis omkvædet indregnes. Som fastslået af Brix,[31] er dette oprindeligt og A-teksten (Anna Basse) en ung omarbejdelse; og i fortsættelse af Brix' og andres forskning sandsynlighedsdaterer Grüner-Nielsen (DgF. X. 362 f.) A til efter 1550, og fastholder den 6-linjede form som oprindelig. Dette synes at være forskningens sidste ord, ligesom det centrale sted hos Brix[32] maner til eftertanke:

> Det er af Betydning at fastholde, at Viseformen her har godtgjort sin Evne til *at omskabe et Digt af en anden lyrisk Type i sit eget Billede*, saaledes at det gradvis tvinges til at antage den firliniede Form med Omkvæd.

Når vi mindes at enkeltheder i A-varianten taler imod en omformning før 1550, trænger det prekære spørgsmål sig på, om dette er et isoleret tilfælde, eller om nedskrivningstiden er en pastiche- og epigontid for folkevisen i de gængse balladeversmål og det 15. årh.s smag måske har været en anden, så vi ikke kan slutte os til den alene ud fra de 7 levnede strofer af Ridderen i hjorteham (DgF nr. 67 A). Dette siger naturligvis slet intet om det 14. årh.s smag, endsige det 13.s, men advarer dog mod for voldsom tyrkertro på historiske visers ælde.

Overblikket over det folkevisemateriale fra tiden før 1500 det hidtil er lykkedes forskningen at fremdrage og tolke, har snarere givet en fornemmelse af et mere nuanceret register end i det mindste oversigtsfremstillingerne lader ane, så meget af hvad man tidligere har anset for sikkert, i dag er underkastet tvivl. Uden at man ligefrem kan sige at der er rettet et grundskud mod den gamle opfattelse af genren, er der dog behov for en revision. Foruden mulige konsekvenser for bedømmelsen af rimkrøniken og dennes forfatterproblem, er det en sådan nærværende undersøgelse sigter mod.

II.

Udgangspunktet må være rimkrønikens variant til DgF nr. 21, Longobardervisen, hvis stilling og værdi endnu en gang må tages op til behandling. Hvis emnet skal udtømmes, kan det ikke – som hos Sv. Grundtvig (DgF. III. 797) – begrænses til fællesstroferne, men må indbefatte så meget af rimet som i episk form fremstiller visens motiv, ialt 12 strofer (v. 2083–2130). Derved fragår kun 12 indledende vers om andre begivenheder under Snø og de sidste 4 med årstalsangivelse. Når egentlige paralleller som i Sv. Grundtvigs tillæg kursiveres, kan også fjernere overensstemmelser anbringes ud for hinanden. Både teksten i K 41 og B-varianten (÷ omkvædet) aftrykkes bogstavret,[33] men med tilføjet interpunktion; dog benyttes normalt Sv. Grundtvigs tekstrettelser i sidstnævnte,[34] og i K 41 er sat parentes om det metrisk overskydende ord i v. 2094 og om *dh* i v. 2093 for at markere én-stavelsesudtale (Ghementrykket: *sien),* ligesom de to sidste ord i v. 2108 er ombyttet, som også Sv. Grundtvig gjorde:

Rimkr. K 41 v. 2083 ff. (strofedelt).
(v. 2071–2082 tidligere bedrifter under kong Snø sywoltz søn).

2083 Vdhi myn tiidh hordhe
æringhe wor,
saa stoor som størsth kwnnæ
myndhes.
Thi spordhe iek mith rodh
ther om,
hwath rodh ther skullæ tiil
fyndhes.
2087 The roddhæ migh them ath
slaa ihiel,
som æy kwnne krij eller alwæ,
forleffueth folk och børn omwel,
»saa bliffuæ wj skildhæ wedh
halwæ.
2091 Tha faa the nogh som leffue
ighen,
och mwæ tha rigeth bewaræ
och iordhen dyrkæ och brwghæ
si(dh)en,
som theres forældhernæ
giordhæ (foræ).«

DgF nr. 21 B (Rentzel nr. 44).

1. Ther bode en konning udy
Dannemarck,
kong Snedigh lader hand sig kalle;
stor hunger och nødt war y hans
landt
och stor mistrøst mz alle.
2. *Hand tog till sig sine rigens raadt,*
hand lodt sig ther till møde;
tridie parten aff folcken y
landet er,
then ville hand slaa till døde.

3. Tridie parten aff folcket y
landet er,
thennom will hand slaa till døde;
for hand setthe icke thend tro
till Gud,
ath hand kunde [thennom] føde.

2095 *Thz spordhe en gammell frwæ*
och wiis,
thz rodh som wi hadhæ fwndeth;
hwn sadhe, oss bwrdhæ æy
meghen priis
for bondh som wi hadhe bwndeth.
2099 Hwn sadhe ath »Bliffue j wedh
thz rodh
som i tiil sammen ladhæ,
tha gøræ i danmark en ewigh
hodh
och en vbodhelligh skadhæ.
2103 *Hoo haffuer seeth eller giffueth*
ghæm
eth slemæræ mordh bedhriffues
æn thaghæ liiff och leffneth
fran them
som liiff och leffneth giffues?
2107 *Wiisær heller aff rigeth vth*
hwer nyændhæ man som er
vngher,
tiil skips mz kosth tiil skioldh
och spywth,
æn the døø her aff hwngher.
2111 Tha mwæ the ænthen erlighe døø
eller syer och æræ windhæ,
bodhe tiil landh och saa tiil søø,
som løcken kan sek tha findhæ.«
2115 *Wi lyddhæ henne ath och*
thoghæ ther wedh
och lodhæ the lodher wanckæ;
wi gaffue ther paa ey lengher
bedh,
skønth folk wi mwnnæ sanckæ.

4. *Thet spurde en gammell frue*
och wis,
thed raadt the haffde paa fundit;
hund sagde, them burde ey
møgen priis
for bondt som the haffde bondeth.

5. »*Huo haffuer hørt . . . . . .*
et slemmer mordt ath bedriffue
en tage dem liff och leffnet fraa
som liff och leffnit er giffuen?
6. Eth raadt will iegh ether raade,
endt dog ieg er en quinde:
y sender them heller aff landet udt,
the motthe en syer winde.«

7. *The tog tha strax paa hindis raadt,*
dy lode dem lade thi wancke;
och thet will ieg forsandigh siige:
skønt folck the maa samen soncke.
8. Then frue hund bode y Sellandt,
fru Ingeborgh lodt hund sig kalle;
hun lader bygge saa stort etth
skiff,
maa segle offuer werden alle.
9. Hund lader sig byge en snecke,
for-gyllen er all the strenge;
then sender hund y haffuit udt,
och well sath met raske
hoffdrenge.

2119 *Hennes søner giordhæ wi till*
høwetz men,
the worœ tho men wel frommæ,
the giordhe wel fwllesth hwer
for en,
ee hworth vth som the komme.
2123 *I bleginghæ fwldhæ wi them*
till søøs,
the worœ saa fawer en skarœ.
Saa gaffue the theres fæsth
ther løøs,
wi badhæ them wel ath farœ.

2127 *Till lwmbardhiæn bestriddhæ*
the wel,
som liggher j wallandh indhæ;
ther slowœ the alle the men ihiel
och bleffue ther hoss the
qwindhæ.

10. *Hindis sønner tha giorde the till*
hoffueds-mendt,
the war tho mendt allt saa fromme,
[*huer aff them giør fiilliist for*
eenn,
i huort udt thi monne komme.]
11. *Tyll Blegint tha fulde the them*
till søes,
thedt war saa stor en skare;
kongen och alle hans riigens raadt
the bad them alle well fare.
12. Ther the kom y haffuit udt,
ther løste the well ath werre;
y huar the kom y fremmedt landt,
thy wand bode pris och ære.
13. *Tyll Lunbardi bestride the och*
well,
som leger y Wallandt ynde;
ther slaa the alle theris mendt
yhiell
och bleff syden hoes theris quinde.

Hvis sammenligningen skal blive effektiv, vil det være nødvendigt også at inddrage de andre varianter af begge tekster. For rimkrønikens vedkommende giver den nedertyske oversættelse mest. Ikke bare bekræfter den ordombytningen i v. 2108, men har et par læsemåder der ligger nærmere folkevisens end de danske varianters, og mindst ét træk[35] – ombytning af versene 2124 og 2126 – der synes oprindeligt mod samtlige andre tekster. Med folkevisen stemmer det possessive *bj eren werdinnen* i v. 2130 og verbet *høre* i v. 2103: *Wol heft gehort, gedacht oft geseen,* hvor *gedacht* erstatter *givet gem,* mens *geseen* begunstiges af rimordet *den.* Trykkene har *dyr thid* i v. 2083, og drager konsekvensen af fejlplaceringen i v. 2108 i rimet i 2110: *en the døø aff hwngher hær.* Det er kvikt gjort af sætteren, men strider mod den gennemført kvindelige udgang i de lige linjer. V. 2125 lyder i Ghementrykket 1495: *Saa gaffue wij theres festhe løøs.* Tostavelsesformen og det manglende *ther* er et fortrin fremfor K 41; men pronominet er mere problematisk, ikke mindst fordi det fattes i 1508-trykket, så sætningen savner subjekt. Selvfølgelig kan dette være trykfejl – dem er der mange af i Ghemen 1508; men da denne næppe bygger på den bevarede forgænger, men enten på det tabte tryk fra 1501[36] eller på det oprindelige trykmanuskript, kan et *the* allerede dér være faldet ud p. g. a. lighed med følgende ord. Det er i hvert fald ikke logisk nødvendigt at kongen og hans råd kaster ankertovet los.

Nærmest den her benyttede B-variant af visen står C, kendt i to former med små indbyrdes afvigelser, den ene tidligere i Rentzels hdskr. (Ca), den anden i Sophia Sandbergs (Cb). Mere særpræget er den Sv. Grundtvig med rette har

anbragt som A (Jens Bille); men så meget bemærkelsesværdigere er det, at kun A i B's overspringelse i str. 10 har ordet *udt* med. Overtallige i forhold til A er stroferne 3 og 9 i B, begge uden tilsvar i rimkrøniken; str. 9 er særegen for B, str. 3 findes i Cb og er tilføjet af Vedel i Ca. I begge tilfælde er første halvstrofe gentagelse fra foregående, og anden banal og sandsynligvis sekundær; de kan elimineres.

Variationen i de resterende 11 strofer er mere verbal end saglig. Kongenavnet er i A *Snede* og må også have været det i Ca's forlæg, selv om Rentzel skriver *Suede*. Cb har *Seno*, der *kan* være en ændring af et uforstået *Sneo*[37] i forlægget. I str. 2 tilkaldes i BC rigsrådet, i A en herredag; sidstnævnte begreb er i Danmark næppe ældre end 1500, og rigsrådet som institution først slået an i Unionstiden; men naturligvis kan *herre-dag* stå for *danehof*. Når A og C oplyser, at den gamle frue (B str. 4) bor i Sjælland, korresponderer det smukt med den senere omtale af hende (B str. 8), men denne afbalancering i kompositionen er for typisk til at kunne bruges som kriterium for affattelsestid; derimod tør sluttes ét af to: enten er str. 8 sekundær, eller hendes hjemsted er i A og C indlånt i str. 4. Afgangshavnen i str. 11 er i C fejlagtig udvidet med Halland, en tankeløs plapren af ufordøjede kundskaber; til gengæld er skaren *foffuer* som i rimkrøniken. Nævnes kan endelig næste strofes sidste linje i Ca (Cb svarer her til AB): *thy wanne stuor siiger met erre*, der mest præcis genkalder rimkrønikens formulering af fruens formaning (v. 2112).

Det synes altså forsvarligt at indregne det citerede afsnit af rimkrøniken som en selvstændig variant af visen, blot et hundredår ældre end de andre. Skriftlig benyttelse af den er udelukket, idet v. 2099–2102 og 2108–10 var for »gode« til at udelade, jfr. Brix' vurdering af førstnævnte. Men afledning ad mundtlig vej, nydigtning i renere folkevisestil af det halvglemte kongerim? For at denne forklaring skulle være sandsynlig, måtte man kunne slutte sig til en arketyp hvoraf visehåndskrifternes former var udviklet; men det er svært at passe A ind i billedet, selv om en begavet sanger naturligvis kan give et digt større poetisk rejsning end det fra første færd har haft. Dertil kommer visens ironiske omkvæd: *The maa saa vel y Danemarck;* det er svært at forestille sig at det ikke skulle være oprindeligt. Men det mindsker unægtelig dets slagkraft hvis situationen trods alt ikke har været værre, end at den kunne rettes op ved at hver niende mand udvandrede. Hos Paulus Diaconus er det som i visen hver tredje.

Det foreløbige indtryk, at rimkrønikeafsnittet og visen hver for sig rummer momenter der må anses for primære, peger i retning af en fælles kilde. Som helhed bygger rimkrøniken på to kilder, Rydårbogen og Saxokompendiet. For Snø-rimets vedkommende stammer den afsluttende datering fra Rydårbogen, men ellers kommer kun Saxokompen-

diet i betragtning. Blot adskiller benyttelsen fra v. 2083 sig ved at være friere end vanligt. Navnlig er stemningen efter lodkastningen en ganske anden; hos Saxo og hans bearbejder er den resignation, men i de poetiske gengivelser bølger der et festbrus om bortfærden, hvor kongen og hans ypperste mænd følger heltene til skibs. Ejheller melder de ældre kilder noget om at den gamle frues sønner bliver høvedsmænd. Kompendiet fortæller blot, at den gamle frue erfarer planen om udryddelsen af de svage *a filiis suis,* mens de i Saxos eget værk er planens ophavsmænd og navngivne: *Aggo* og *Ebbo.* Disse navne er et forsøg på at fordanske *Agio* og *Ibor,* som Paulus Diaconus[38] kalder longobardernes anførere; udformningen i den poetiske tradition står således den fremmede original nærmere, selv om navnene fattes. Blekinge, som kompendiet springer over, er hos Saxo første anløbshavn, men udgangsstedet mere centralt i riget, snarest Sjælland.

Der findes imidlertid endnu en dansk version af longobardernes udvandring, i den såkaldte Sagnkrønike i Stockholm,[39] hvis ujævne fremstilling af sagnkongernes bedrifter frembyder en hel del verbale overensstemmelser med rimkrøniken. Anførernes navne er en mindre kyndigs fordanskning af formerne hos Paulus Diaconus, moderens navn en variation af det vi finder i Saxokompendiet og Rydårbogen. Sagnet er flyttet til kong Sivald, Snøs fader, og er omformet til en begrundelse af vikingetiden: de unge mænd skal fare ud og plyndre i fremmede lande, så de kan komme hjem med nok til alle. Henstillingen, som gælder alle de unge mænd i riget der har kræfter til det, efterkommes, men hærtogenes mål bestemmes af de enkeltes hjemegn. Normannertogene er tydeligt medindbefattet, så der er muligvis sammenhæng mellem vikingetogene mod øst og vest her og i rimkrønikens v. 2773–86 og 2863–84; i v. 2870 er det, som i visen, det store folkeopbrud, hvor hver tredje mand farer ud. Navnet longobarder kommer af at de lader deres skæg gro i de ti år de er borte:

Ten trediæ oc trisinztyuennæ vor Sywald. Ter han vor *koning j Danmarich,* ta vor sa megen *sulth oc hunger,* at telig vor aldræ j Danmarich huerken før eller syen. Huer mand vyllæ hin annen dræbæ, ter tel at han mattæ hafuæ ten kost, ter ten annen mand hadæ. Ta voræ to gode mend *høfuytz mend j Skanæ,* en hed Agapitus, oc ten annen vor hans broder oc hed Yfuer. Te hadæ en moder, hedh Magadh. Hun vor *ten vyssestæ quindæ, j Danmarich vor.* Te to henness sønner fundet sa *met al landzens rodh,* at allæ the, ter j Danmarich woræ oc ey woræ tel skels aller kompnæ, oc allæ the, sa gamlæ voræ, at te kunnæ ey giøræ gafn, ta skullæ te allæ førdes tel andræ landæ, at te mattæ

ther fødis, oc tet folk, efter voræ, mattæ *veryæ land och rygæ oc aulæ*, ter tel te hem kommæ. Men tessæ to brødræ te sadæ tel terræs moder, at sa wor *rath oc ponnæ lauth*, ta suarædæ terress moder Magadh oc sadæ, at thet voræ bædræ, at allæ sterkæ mend oc *vngæ* oc trefnæ at te *skullæ tel andræ lannæ faræ* met hestæ ok vogn oc tiænæ for terræ brødh eller oc at stridæ oc røfuæ oc tagæ met makt tet, som te mottæ ædæ, ok ey kastæ terræ fader oc moder oc alt fatik falk oc vanført j haf at forderues, tet sek ey kunnæ byærgæ eller ey seluer hielpæ. *Ta gioræ te, som hun bad oc roddæ*, oc te af Skanæ te fordæ j Østræ haff tel Gulland oc Ræfuel oc tel Rytzland ok wnnæ ter megend rygdom, oc te, j Iudland oc Vendæsyssel voræ, te foræ tel England oc tel Flandæræn, oc alt folk, ter tøm bodæ hørdæ oc souuæ, te flydæ tel Franchæryghæ. Te danskæ mendh te *togæ theris quynnæ tel høstrør oc dræbædæ allæ mannæn*, ok aff tøm ta føddes megith folk, som kalless *Lombordia*, oc the ragædæ ickæ teris skek, fforty at ten tima, ter the danskæ mend fordæ aff Danmarich, oc sa tel ten timæ, ter te kommææ hem j gen, ta ragædæ the terriss skegh ikcæ, oc togh voræ te bortæ j .x. vinter, oc sien hafdæ tørris børn then sammæ sedh.

Så forkludret end fremstillingen er, er versionen repræsentativ. Hukommelsen for begyndelsen og slutningen er sikrere end for den midterste del, hvor den melder om andre forholdsregler end ellers hjemlet. Dette tør tages som bevis for mindst ét mundtligt mellemled i traditionen, men siger naturligvis intet om dette har været rimet eller urimet, eller med andre ord: om her er prosaomskrivning af et poetisk værk, eller en dårlig gengivelse af den tradition visen og rimkrøniken-afsnittet bygger på. En sammenligning med disse taler dog snarest for den sidste forklaring. Var sagnkrøniken bygget over krønikevisen, ville den rimeligvis have ordrette reminiscenser fra denne, mens det er ganske naturligt, om visen eller rimkrøniken omformer ordlyden efter rims og rytmes tarv. Den vejledning sagnkrøniken kan yde ved tolkningen bliver da – også hvis den alligevel skulle hvile på en forkvaklet variant af visen – vidnesbyrd om oprindelige træk i overleveringen og disses plads i kompositionen. Vi kan herefter med skyldigt forbehold rekonstruere traditionen i følgende resumé:

Under en konge i Danmark opstod hungersnød – værre end man nogensinde havde hørt om (sagnkr., rimkr. v. 2084). Den førte til almindelig lovløshed, hvor man dræbte for at stjæle andres mad (kun sagnkr., måske sekundært). Kongen (B str. 2, rimkr.) eller to fremtrædende skånske høvdinge, der var brødre, og hvis navne er afledt fra lombarderkrøniken (sagnkr.), enedes med rigets råd om at ofre de gamle og børnene. Høvdingenes bedagede og vise moder erfarede planen, skammede dem (sønnerne eller kongen og hans råd eller folket som helhed gennem dets repræsentanter på tinge) ud, og stillede som modforslag at sende den kraftige generation – eller en tredjedel af denne (jf. rimkr. v. 2869 f. og B str. 2–3, hvis tal virker som en foregribelse) – på

vikingetog (sagnkr.) eller folkevandring (alle andre versioner). Hendes råd blev taget til følge. Hun lod selv bygge krigsskib (kollektivt ment? – kun i visen, sandsynligvis sekundært). Hendes sønner blev anførere (rimkr., visen). Afsejlingen skete fra Blekinge som en national begivenhed (do. – sagnkr. oplyser i stedet om vikingetogenes retning fra de forskellige landskaber). De indlagde sig stor berømmelse undervejs (B str. 12, jf. flugten fra Flandern for vikingerne i sagnkr.). De lod deres skæg stå, og kaldtes derfor longobarder (sagnkr.). De underlagde sig Lombardiet (rimkr., visen), slog mændene ihjel og tog deres hustruer.

Overfor disse gennemgående træk står i rimkr.-versionen dem der er bestemt af den monologiske form og dens to nævnte normalkilder. Det almindelige kongerim kræver ikke bare 1. persons pronomen, men også sit emne grupperet om kongens person og belyst ud fra hans synspunkt eller – hvis han er en dårlig eller ikke absolut lydefri hersker – hans tyngede samvittighed. I overensstemmelse hermed er i v. 2096, 2098, 2115–19, 2123 og 2126, samt i Ghementrykket v. 2125, det agerende *wi* kongen og hans råd; men i v. 2090 er det såre mistænkeligt, da rådets eller tingsforsamlingens direkte tale begynder her. Det bliver endnu mere mistænkeligt ved at være første gang pluralisformen optræder i rimet. Dertil kommer at kongen, i stedet for at være forgrundsfigur med initiativet i sin hånd, stilles i skygge af den gamle frue og hendes sønner, som påvirker folkestemningen og træffer dispositionerne. For mange enkeltheder er der dækning i normalkilderne, og det skyldes under alle omstændigheder dem, at det kun er hver niende der drager ud, ligesom de forudgående vers med kongens ungdomsbedrifter jo stammer herfra. Mens Saxo(kompendiet), hvis komposition ikke er bundet til kongens midtpunktstilling, først skildrer et aktivt indgreb fra Snøs side, er dette sporløst forsvundet i den tekst hvor det dårligst kunne undværes. Det tyder stærkt på, at rimets forfatter omkring v. 2083 er slået over i et allerede foreliggende digt, som han efter evne har indpasset i monologformen.

Hvad visen angår, er str. 1 en naturlig omdigtning af et råstof beslægtet med sagnkrønikens begyndelse. Også str. 12, hvor spådommen fra str. 6 går i opfyldelse, virker oprindelig. De øvrige overskudsstrofer er mere stereotype og deres ægthed vanskelig at skønne over. For helhedsbedømmelsen er det af betydning, at der i ingen af varianterne er spor af ændring fra 1. til 3. person, eller overhovedet tegn på et skriftligt mellemstadium i traditionen.

At visen rimeligvis fra første færd – kortere eller længere før 1478 –

er affattet med pen i hånd, er så en anden sag. Den er næppe af dem der har fristet de dansende; men med sin »Vift stolt paa Kodans Bølge«-stemning kan den godt have haft sit publikum i borgestuen om aftenen. Ligesom sagnkrøniken har den taget traditionen til sig som optakten til vikingetogene; og det er næppe tilfældigt, at høvdingene dér er skåninger og togtet i den poetiske udformning udgår fra Blekinge. 1332–60 havde Østdanmark været tabt, og det er nærliggende, at visen stammer fra Skåne eller i det mindste krese der ønskede at fremhæve dette som en integrerende del af Danmark. – Rimene i de ulige linjer må anses for oprindelige, selv om de strider mod gængs opfattelse af en folkevisestrofes rette bygning.

III.

Kongedattereventyrene er så indgående belyst i Brøndum-Nielsens monografi, at fornyet eller udvidet dokumentation vil være overflødig. Det er tilstrækkeligt at fastholde, at de stilistiske berøringspunkter med folkevisen i dennes traditionelle form falder tættere her end noget andet sted i rimkrøniken, men at latinsk prosaforlæg kan eftervises ved hele materialet, heri indbefattet højdepunktet i beherskelse af folkevisestilen: rimet om Oder og Sigrid. Der er imidlertid det ejendommelige, at nogle af disse rim er firlinjede, andre tolinjede, og at det bedste af dem alle er tolinjet (parrimet), som rimkrøniken burde have været fra ende til anden, om den havde fulgt de svenske, tyske og anglonormanniske forgængere. At vi i dette afsnit finder samme skifte mellem de to verstyper som i en folkevisesamling, giver noget at tænke på, og opmærksomheden ledes naturligt til v. 1233, hvor det første – eller de to første – firlinjede kongerim begynder.

Disse to rim, om brødrene Harald (vestnordisk traditions Halvdan) og Frode, som skal dele magten, så de skiftes til at være søkonge og landkonge, indtil Frode i misundelse dræber sin broder, udgør nemlig en enhed. Mens Haralds rim begynder med en virkelig moral – at den misundelige ikke sparer selv sine nærmeste, er indledningen i Frodes temmelig godtkøbs – at man ikke skal tage nygifte krigere med som ledingstropper, fordi de foretrækker det ømme favntag for kampen. Den ville derimod ikke være så ringe som stevstamme. Af kilden, Saxokompendiet, kan vi se, at den der begyndte med den vanskelige opgave – søkongedømmet med ledingsforpligtelsen –, var Frode; men da rimkrønikens komposition kun giver én konge ordet ad gangen,

men til gengæld lader ham tale ud, må Harald til først, fordi Frode hersker videre efter at han er dræbt. Følgen er, at vi først hører hvordan Harald tager lære af Frodes dumheder, hvorefter vi oplever at Frode begår dem. Dette kan ikke være oprindeligt. Logisk må rækkefølgen fra først af have været: 1249–64, 1237–48, 1265–84; v. 1233–36 må være tilsat sekundært, efter at Haralds monolog er udskilt. Måske er også v. 1281–84 en tilføjelse: et resumé af de begivenheder der ledte til Frodes endeligt. Det vel organiserede kongerim ender jo med fyrstens død, og at Haralds først omtales inde i broderens rim, er det afgørende bevis for en ombrudt helhed af andet kompositionsprincip end rimkrønikens. Det er urimeligt at denne helhed er Saxokompendiets tekst; dertil har vi et altfor godt eksempel på behændig *fordeling*[40] af sammenhængende kildestof over to rim ved Vermund og Uffe.

Det synes da berettiget som nærmeste forlæg at forudsætte et dansksproget episk eller episk-dramatisk digt med en lyrisk eller – om man vil – ræsonnerende indledning, hvis struktur og hovedindhold kan angives i følgende omrids: 1) en almengyldig advarsel (tilhørerappel), lagt i munden på en udenforstående, mod at anvende nygifte mænd som ledingssoldater (v. 1249–56); 2) en beskrivelse af hvor galt det gik kong Frode, fordi han gjorde det (v. 1257–64); 3) kontrasten i kong Haralds klogere adfærd (v. 1237–44); 4) Haralds anseelse som følge heraf (v. 1245–48); 5) den misundelige Frodes brodermord (v. 1265–68); 6) hans forgæves forsøg på også at dræbe Haraldssønnerne for at undgå deres hævn (v. 1269–80); samt evt. 7) de udvoksede Haraldssønners dødbringende overfald på Frode (v. 1281–84). Hvis dette sidste træk hører organisk med til traditionen, er det muligvis forkortet, hvad der igen kan skyldes ønske om afslutning, eller at det er ufuldstændigt husket.

Ser vi bort fra indledningen, udgør rimkrønikens første del – til og med v. 1232 –, som nævnt, i metrisk henseende en enhed af lignende beskaffenhed som de udenlandske forbilleder, monologformen alene fraregnet. En anden ting er den variation der spores i fremstillingen som større eller mindre friskhed og oplevelseskraft i de enkelte rim; men kun de to om Amlet og Ingel hæver sig over den grå masse. Det metriske skred ved v. 1233 og det tilsyneladende vilkårlige metrumsskifte[41] frem til v. 4389 (Christoffer II), hvorfra den firlinjede strofe gennemføres krøniken ud, rejser ubønhørligt spørgsmålet om mindre enheder indenfor den store. Dets vægt øges ved den påfaldende kom-

position i v. 1233–84 og de følgende rims høje poetiske kvalitet og stilistiske nærhed ved folkevisen. Det er ikke urimeligt at gisne om indlemmelse i en vis udstrækning af forhåndenværende digte, selv om ingen vil vove at regne med disses opkomst på folkemunde; det eneste sted hvor en sådan benyttelse har kunnet påvises, ved rimet om Snø, gjaldt det jo netop en lærd tradition. Hvor mange kongerim man tør tilskrive oprindelse i allerede foreliggende digtning, er så et andet spørgsmål, og man skal være forsigtig med at tilkende denne nævneværdig ælde. I givet fald må forfatterne sikkert søges i gejstlige krese, de eneste der havde de fornødne latinkundskaber til at skaffe sig indblik i krønikelitteraturen og udnytte dens poetiske muligheder.

Det idelige metrumsskifte i krønikens store midterdel gør et så voldsomt indtryk på en læser, at hans opmærksomhed let sløves for de steder hvor det bevirker brud på mindre helheder indenfor krøniken. Der er imidlertid et par steder hvor sådanne brud på fremstillingen er af afgørende betydning for rimkrønikens forfatterproblem, nemlig de imperialistiske afbrydelser i den fortløbende skildring af Danmarks kristning, og rimene om de kæmpende brødre Erik og Abel, en enklave i de 6-linjede strofer om Valdemarerne og deres nærmeste efterkommere. Vi skal tage sidstnævnte først.

Fra Hans Svanings danmarkskrønike for tidsrummet 1241–82[42] ved vi, at der har eksisteret »enn herlig wiiss« om Erik plovpenning, hvor han spurgte en spåkvinde hvor længe han skulle leve, og fik svaret: »thill denn neste S: Laurens dagh, y wide deth well K. Eriick.« Det indgår i den almindelige fortløbende prosa, men rytmen er poetisk nok. Derimod rejser *Erik* som rimord sine tvivl: er det 2. og 3. lin. af en gængs 4-linjet strofe, eller stammer det fra en vise af mere kunstfærdig opbygning, eller er traditionen på en eller anden måde forkludret? Spørgsmålet lader sig ikke besvare, men det står fast at Svaning må have kendt mere af visen, når han kunne give den et så uforbeholdent skudsmål; og man kan ikke se bort fra den mulighed, at andet af hvad Svaning som første historiker[43] anfører, kan stamme fra den. Da viserne ligesom senere tiders noveller samler sig om en enkelt episode med dens poetisk betydningsfulde forudsætninger og følger, tør man slutte, at kernen i den har været mordet på Slien; og nævnelsen af spådommen fra visen i samme åndedræt kunne tyde på, at noget af det omstående fandtes i den. Om så var, lå henvisning mindre nær, fordi det også findes i rimkrøniken (v. 4219–30, 4243–54),

som synes at være en af de sekundære kilder Svaning har benyttet.[44] Det er da muligt, om end ikke bevisligt, at Svaning både har benyttet et rimkrøniketryk og en dermed delvis sammenfaldende folkevise, der først og fremmest har udmærket sig ved et afsnit om kongen og spåkvinden.

At det rimkrønikeforlæg vi må regne med, både hos Svaning og tidligere hos Chr. Pedersen, er et tryk eller evt. et håndskrift af samme stamme som det primære trykhåndskrift, fremgår af variantforholdene ved v. 4225, hvor den spørgende part i trykkene som hos de yngre historikere er *han,* dvs. Abel, men i K 41 og den nty. oversættelse er *the,* dvs. Abels mænd; det sidste svarer til Chronica Jutensis: *interrogatus a satellitibus.* Her står politisk og poetisk synsmåde overfor hinanden. Når Abel bagefter skulle lyve sig uskyldig i mordet, kunne han ikke i gerningsøjeblikket spørge sin broder hvor han gemte sine skatte; men dramatisk blev det langt mere tilfredsstillende, at skurken i egen person konfronteredes med den fromme helt, hvis forsagelse af denne verden han siden skulle erfare når han ransagede hans jordiske gemmer. Som tradition betragtet er Ghementrykkets form sekundær; men da v. 4207–18 er en – ganske vist fri – parafrase af den forudgående beretning i Chronica Jutensis, kan det godt tænkes, at man efter at have forudskikket et groft omrids af forhistorien har foretaget en saglig rettelse i drabssituationen efter hovedkilden, uden at denne er kommet ind i alle afskrifterne. I hvert fald fremgår det andre steder, at den nty. oversættelse er et husflidsarbejde, hvor der er truffet valg mellem læsemåder i mindst to forlæg,[45] og som helhed står den K 41 nærmere end Ghementrykket. Dermed er naturligvis ikke bevist, at *han* (Abel) stammer fra arketypen, kun peget på muligheden.

Forøvrigt haves endnu en behandling af emnet i nr. XXVIII i 2. del af Vedels Hundredvisebog, *S. Erick Koning vdi Danmarck* (Danske Viser 1530–1630 nr. 41), efter Grüner-Nielsens og Agnes Agerschous samstemmige opfattelse[46] forfattet af Vedel selv, og stort set en poetisk parafrase af Svanings fremstilling, uden direkte benyttelse af den i rimkrøniken foreliggende form, men også uden spåkvindemotivet. Det er en heltigennem moralsk vise: ikke bare beskæmmes Abel ved at opdage broderens plan om at gå i kloster, men alle tre hovedskyldiges ulykkelige skæbne skildres som fortjent straf. Mest bemærkelsesværdigt er i grunden omkvædet: *Saa falsk hand Broderlag rønte,* fordi der ofres så mange strofer på de andre kongefjenders andel og skæbne. Om Vedels

ansvar for disse kan ingen tvivl råde, så iidt som om det indledende motiv: at Abel var en Kain! Derimod er det ikke udelukket, at omkvædet er lånt fra en ældre vise, og at Vedel har haft en vag forestilling om dens indhold og søgt at nydigte den på grundlag af Svanings prosa. Omkvædet minder mistænkeligt om begyndelsen af Eriks rim (v. 4203–06), der her skal citeres efter K 41, som stemmer med den nty. oversættelse (syndh = sind):

> I falsth och swighefwlth brødhræskab
> er offthæ stoor wodhæ och faræ;
> thi skall han wæræ tiil syndh fwll snapp
> som sek skall ther foræ waræ.

Med kendskab til omkvædet hos Vedel, er det vanskeligt at frigøre sig for den tanke, at indledningen til Eriks rim er spundet over det,[47] ligesom Abels rim begynder med en omskrivning of *Swigh och falsk slaar offthe sijn herre paa halss* (Peder Laale nr. 398).

Når vi fastholder at vi står på sandsynlighedens grund, men ikke kan føre sikkert bevis, har vi lov at gisne om en vise som forlæg for dobbeltrimet om Erik og Abel. Kernen er skildringen af drabssituationen med Abels direkte eller indirekte spørgsmål om broderens skatte (v. 4219–30), opfiskningen af det mirakuløst velbevarede lig (v. 4235–38), og den griske Abels ransagning af Eriks gemmer og beskæmmelse ved resultatet (v. 4243–54). En upoetisk indføjelse er – uanset de omstående vers' genesis – tidsfæstelsen af mordet (v. 4231–34), ligesom det nationale perspektiv i v. 4215–18 og 4255–62 synes at være rimkrønikeforfatternes eller -redaktørens omramning af begivenhederne omkring Eriks død: broderstriden var en landeulykke, fordi den svækkede riget overfor fjenderne i syd, og det onde princip bag det hele Mechtild, Abels holstenske hustru, som tilintetgjorde danskernes privilegier på de allerede militært tabte tyske grænseområder.[48] Broderstriden før 1250 (v. 4207–14) og Abels død på frisertoget (v. 4263–74) forklares naturligst som poetisk udførelse af beretning i Chronica Jutensis, den sidste temmelig bredt udspunden.

De stærkeste argumenter for benyttelse af allerede foreliggende tekst – en vise eller hvad man vil kalde den – er for det første handlingens fortsættelse fra det ene rim til det andet, uden nogen gentagelser i stoffordelingen, for det andet afvigelsen i strofeform fra de omgivende kongerim, rimkrønikens 6-linjede hovedafsnit (Valdemar den store –

Erik menved). Da Valdemar sejrs rim slutter med spådommen om hans sønners skæbne, er det ejendommeligt at kun rimet om den yngste (og hans to nærmeste efterfølgeres) er i samme metrum som faderens, mens de poetisk værdifuldeste om de ældre sønner falder tilbage til det rimskema som sidst har været anvendt i Erik emunes. Det lader sig vanskeligt forklare anderledes end som udnyttelse af en allerede foreliggende tekst, suppleret med de vigtigste af de deri manglende historiske momenter. Ved den udbyggende omdigtning, som vi må formode har fundet sted, er forbindelsen til det foregående knyttet ved v. 4209: at begivenhederne udviklede sig i overensstemmelse med spådommen.

Vi skal herfra gå tilbage til den store cyklus om stadierne i Danmarks kristning (v. 2749–3262, metrisk videreført til v. 3298) og de påfaldende afbrydelser heri. Her er 4-linjede strofer det normale, 2-linjede undtagelsen. Med ubetydelige undtagelser (v. 2877–84, 2897–2908) handler de 4-linjede om fromme eller mere eller mindre nødtvungent omvendte kongers gerning, de 2-linjede om vikingetog, alene fraregnet det store patriotiske rim om Harald blåtand (v. 2981–3058), der virker som en selvstændig enhed i rimkrøniken og fortjener en nøjere betragtning.

Efter det bevarede kildemateriale at dømme, foreligger her en behændig kombination af to yderst forskellige kilder: Saxokompendiet og Annales Lundenses. Da sidstnævntes fremstilling bygger på Adam af Bremen (2. bog kap. 3–4 og 25–26), forliges kongerimets tendens bedre med den kristelige side end den politiske, hvor kilden fremstiller tyskerne som både militært og åndeligt overlegne, uden at fortie den brutale kendsgerning at dåben blev Harald påtvunget, mens rimkr. v. 3017 f. giver det udseende af at Harald senere af egen tilskyndelse sluttede forbund og *tog dob mz gudelig acth.* Det er samme ånd som i Saxokompendiet og Annales Ryenses (hvorfra der kan foreligge et verbalt lån i v. 3002). I den kristelige tendens stemmer rimkrøniken derimod nøje med Annales Lundenses lige til sammenligningen af den oprørske Svend med Davids søn Absalon (v. 3050). At Jylland deles i tre bispedømmer, synes at gå direkte tilbage til Adam af Bremen; der er det dog bare ikke Harald, men ærkebiskop Adaldag der gør det. Tendensen hos rimets digter er altså nok kristelig, men samtidig nationalt selvhævdende, uden tilbøjelighed til at anerkende at den danske kirkes ældste organisation udgik fra Tyskland.

Det er den frejdige historieforfalskning der giver rimet dets poetiske rejsning. Danmarks nedværdigende underkastelse under den tyske kejser og hans mission er blevet vendt om til grundlæggelse af et dansk imperium, hvori også Tyskland indgår; herredømmet over England er derimod hjemlet i Annales Lundenses. Kejserens sejrrige fremtrængen gennem Jylland stemmer ganske vist med kilden; men med det ynkelige nederlag stiller det sig unægtelig anderledes, og at kejseren skulle være stukket til Rom er vist en snedigt udnyttet lydassociation:

. . utrisque viriliter certantibus Saxones et Romani potiti sunt uictoria. . . Tandemque condicionibus ad pacem inclinatis Haraldus Ottoni subicitur et ab eo regnum suscipiens cristianitatem in Dania recipere spopondit.

På den nationale linje ligger hvad rimet skylder Saxokompendiet. Det er en uhistorisk, men magtfuld skildring af Thyre danebods indsats for riget og sønnen: hun har skaffet de tabte skånske provinser tilbage, og derfor (blandt andet) sætter han så store kræfter ind på hendes gravmæle at folket vender sig mod hans tyranniske misbrug (v. 3042 f.): *wij willæ ey woffue wore liff mz them | Som oss ladher draffue som ander øgh!* Fra Saxokompendiet stammer videre »plankeværket« Danevirke, men er her – måske ved misforståelse – ikke Thyres, men Haralds eget værk.

Den saglige forskel på dette rim og de to omstående er ikke mindre end den metriske. I det foregående rim, som alene bygger på Saxokompendiet, er Thyre nok en klog og alvorlig kvinde, men hun er husfruen, ikke kraften bag kronen. Derimod er der en indre sammenhæng mellem skildringerne af Gorm og Svend. Begge må bryde med hedenskabet for at opnå lykken – for Gorms vedkommende ægteskab med den udkårne, for Svends en holdbar position. Det er bemærkelsesværdigt, at Poppos vidnesbyrd, som hos Saxo, først er knyttet til denne konge. En anden ting er, at det svulmer op ved sin motivering af hovedpunkter i Skånske lov, herunder beretningen om grænsedragningen mellem Danmark og Sverige;[49] denne sidste udvidelse, der falder udenfor rimets almindelige stil, har dog en vis sammenhæng med Haralds rim: omsorgen for rigets truede yderprovinser.

I rækken af firlinjede kongerim om kristendommens sejrsgang, der beskriver alle stadier fra omvendelse som politisk nødvendighed til fromhed som kilde til magt, er Gorms det poetisk værdifuldeste, i kraft af sin naive fremstilling af det universelt menneskelige: eftertanken før det første samleje, og den uafvendelige tragik i yndlingssønnens død.

Begge situationer er flankeret af Thyres ophøjede ro, og hun har ingen opgave udenfor denne. Hvis klangen ikke var for spinkel, kunne det regnes til verdenslitteraturen. Haralds rim er helt anderledes underfundigt, og vækker mistanke om aktuelle hentydninger. Det gælder dels den imperialistiske tendens med aggressiv front mod Tyskland og betoningen af de skånske landskaber som integrerende del af Danmark, dels det ejendommelige træk, at Haralds handlekraft er betinget af Thyre som en landsmoder, idet han efter hendes død misbruger folkets gunst, da han vil hædre hendes minde. Begge dele peger mod Erik af Pommerns senere regeringsår. Med alle skyldige forbehold har vi i Haralds rim både et tungtvejende argument for Brøndum-Nielsens flerforfatterteori og en nærliggende datering af en af de individuelle bestanddele.

Af de foregående firlinjede rim i den store kristningscyklus er det mærkeligste Erik barns (v. 2803–58). Hvor de andre i gruppen begynder med fjendskabet mod kristendommen, ender dette med den (fra v. 2835). De afsluttende 8 vers med imperialistisk triumf står som en logisk følge af blodsudgydelserne, men giver samtidig hele rimet dets afrunding. Det interessante er dog ikke dette sidste afsnit, hvor der også er forfalskning af stof fra Annales Lundenses, men det indledende, der er en kristen hymne om en konge der – med Saxokompendiets ord – blev *perfecte conuersus*. Det er udgangspunktet for det dåbsunder den fromme digter skildrer, en djævleuddrivelse i nytestamentlig ånd. Danskerne har set Jesu underfulde gerning gennem hans apostel Ansgars gentagelse, og deres konge modtaget nåden. Placeringen indenfor kongerimet taler, som antydet, for at det er rimets primære del; og den mulighed lader sig ikke afvise at det kan være lånt fra en helt anden tradition, blot med indfældning af Ansgars navn. Kildestoffet, Eriks grusomheder før dåben, kan være en tildigtning til omvendelseshymnens konkrete, evt. nye, udnyttelse. Som vi skal komme tilbage til, er den firlinjede krydsrimede strofe et almindeligt middelalderligt salmemetrum.

Ved i det væsentlige at forankre undersøgelsen i rimkrønikens egen problemstilling, er vi nået til svar tvivl om dens tilblivelse som en fortløbende helhed; men epokegørende folkevisefund har vi ikke gjort. Den sikre DgF-variant havde anstrøg af historisk lærdom, og det nærmeste vi i DgF kan komme den formodede vise om Erik plovpenning er den sent overleverede nr. 96 (Jesusbarnet, Stefan og Herodes),

hvor krydsrim synes oprindeligt. Men også ud fra den modsatte metode, påvisning af folkevisestil i enkelte dele af rimkrøniken, som tidligere forskere mest har koncentreret sig om, er der endnu noget at gøre. Hvis vi ser bort fra de kirkehistoriske og moraliserende afbrydelser, er der således en del af *folkevisens fortællerglæde* i rimet om Svend Grade[50] (v. 3851–3922), både i den groteske skildring af ærkebiskop Eskild, der under sit fangenskab blev hængt men taget ned igen, og udmalingen af de pinsler venderne tilføjede de danske kvinder:

3865 I sancte laurencij kyrkæ lod ieg hannum hengæ op,
ther løff han om alt som en top.
Saa tog ieg tha nedh then gode mand,
3868 forthi ieg reddis gutz wrede oc band.
.....
3903 The snørde horsyme gemmen gode quinne bryst,
tha te hade them baade slaffuit oc kryst.
Saa ledde the them tijl strande mz segh,
3906 oc førde aff lande oc giorde aff legh.

Sadismen har tydelige paralleller i viserne fra Valdemar den stores kres, især Kong Valdemar og hans søster (DgF nr. 126), men forøvrigt også tidligere i rimkrøniken i Ingels og Jermers rim. Der er i alle disse, som i Amleths rim, en tilfredsstillelse ved det drastiske; i folkevisedigtningen kommer kæmpeviserne i denne henseende nærmest, men er mere godmodige. Om forskellen er strukturel eller indholdsbetinget, bliver en skønssag.

Tilbage står endnu spørgsmålet om reminiscenser af konkrete folkeviser i rimkrøniken. Til den tidligere drøftelse af ældre forskningsresultater kan føjes et par stykker, hentet fra kæmpeviserne. *Jeg op tog eghen mz syn rodh* (v. 1335) – Haldan bjerggrams ord om forholdsregel mod fjender – er vel en allusion til Sivard snarensvends situation i DgF nr. 7, efter at han har givet sin søstersøn en let sejr og ladet ham binde sig til en eg, men får øje på sin uven Vidrik Verlandsøn og vrister egen løs for at kunne slås. Det andet vidnesbyrd er en skrivefejl i en enkelt variant, Ericsbergfragmentet. Blandt Erik barns ugerninger før omvendelsen er også mordet på en hertug Brun, som de andre tekster ud fra gængs eponymi anbringer i *Brunsvig*, men fragmentets afskriver har flyttet til *Slesvig* (v. 2845). Associationsbestemte fejl er ingen sjældenhed hos de gamle skrivere, og i almindelighed lader de dem stå urettet. Som oftest drejer det sig om synonymer, men i dette tilfælde

er det de to lande som hertug Henrik råder over i visen om Ravengaard og Memering (DgF nr. 13 A str. 5): *Wogtte thu weell Bronsuig, | och halle-beeddere Slesuig!* Vi har hermed de to visers eksistens bevidnet i 15. årh.s Danmark; men Ravengaard og Memering er atter en vise med unormal bygning: firlinjede strofer med parrim. – Fra en helt anden visetype, Marsk Stig-gruppen, er der måske en påvirkning i Jermers anakronistiske vers (1985): *Siden lod ieg byggæ paa hielm en sloth.*

IV.

Hidtil er undersøgelsen gået udenom det afsnit Brøndum-Nielsen med føje anser for ypperst af dem alle, Torkel adelfar-rimet (Gorm Haraldssøn, v. 2147–2446). Som tidligere berørt, forekommer der en del folkeviseudtryk i det; men kompositionen, som Brøndum-Nielsen har belyst i dens forhold til kilden (Saxokompendiet), adskiller sig så meget fra visernes at man umiddelbart kvier sig ved at opfatte rimet som et ellers ukendt eksemplar af genren. Inden man definitivt afviser muligheden, må man imidlertid tage stilling til spredte stumper af en Torkel-tradition i den gruppe viser Landstad indledte sin samling af Norske Folkeviser med, og hvis berøringspunkter med Saxos fremstilling han selv har gjort opmærksom på.[51] For det første optræder i visen om Åsmund Fregdegævar i str. 11 som navngiven person Torkild Adelfar; der kaldes på ham fordi man nødig vil sejle »nord i trollebotten« uden ham. Med henblik på rimkrøniken skal tilføjes, at str. 13 begynder: *Dei kastad deires anker | på den kvitan sand,* svarende til oplysning på samme stadium i handlingen i v. 2167: *Jeg kaste mit acker paa then sand.* Dertil kommer, at fordelingen med *anker* i den norske tradition (der ganske vist er ung) og *akker* i den danske overrasker, idet man skulle have ventet den omvendte.[52]

Et af de friskeste afsnit i Torkels rim er hans møde med de to jætter i den røgede stue, med de lange næser de bruger til at røre op i ilden med, ligesom kokke deres *karnaw* (v. 2345, den enestående glose etymologiseret RS. 73). Udnyttelsen af den lange næse er i den norske visegruppe et stående træk hos jættekvinden, *gyvramo'r.* I Kappen Illhugin str. 13 *rótar* hun og i Hermod unge str. 1 *karar med nasan i elli;* man spørger sig selv om andet led i *karnaw* skulle være et fejlopfattet *nef.* – I Kappen Illhugin er situationen ydermere den samme: han skal sige tre sandheder for at slippe væk. Den eneste fælles i de to tekster er dog den grimme næse.

En sammenhæng mellem disse spredte brokker i norsk overlevering og rimkrønikens fornemt afrundede fremstilling må der vel være. Dog næppe direkte, men med den åbenbart yndede tradition de enkelte troldviser har lånt bimotiver af. Det kunne være en fornaldarsaga – en sådan må vi under alle omstændigheder primært regne med, men det kunne også være en ríma, da denne genre på Island jævnlig behandler samme stof som kæmpeviser i Norge.[53] Der er netop i Torkel-rimet et stiltræk som kunne pege i retning af ríman, den fremtrædende allitteration (jf. RS. 75 f.), en faktor som vi i ældre dansk poesi ellers kun finder tilsigtet i folkeviseomkvæd. Selv når man regner med en tilfældighedsmargin, er materialet både fyldigt og vidner om kunstnerisk intention. Derimod har den næppe stået rimkrønikens afskrivere altfor klart. Et sted hvor vi, både af rytmen og den nty. oversættelse, kan se at den er oprindelig (v. 2239: *The hwnde gaff torkel eth horn mz feth),* er den gledet ud i K 41, hvor verset begynder: *Them gaff.*

Allitterationerne bør dog sikkert deles i to typer: dem der skaber et prægnant udtryk med naturlige betingelser for at fæstne sig i en dansk hukommelse, f. eks. v. 2340: *theres næser wore ledhe oc langæ,* og dem der synes underordnet et metrisk-stilistisk princip, f. eks. det nys omtalte i K 41 sløjfede tilfælde, eller v. 2401: *The stode alle oc styrlede op,* som endda indgår i en tilføjelse der står for digterens regning (jf. RS. 73). Smukt formet er også v. 2387: *Saa fik han ild oc seglidæ saa fws.* På tilfældighedernes regning må man derimod nok skrive s-allitterationen i v. 2163: *Saa segIde ieg hedhen wdhi then søø,* idet ingen af stavbærerne kan undværes. Større stilistisk betydning har *hedhen,* der sandsynligvis er indsat for at allitterere med *hyn* i næste linje.

Videre er det værd at mærke, at den idiomatisk bestemte allitterationstype er almindeligst i de lige vers, mens de mere artistiske uden mundheldets kraft næsten kun forekommer i de ulige. Dertil kommer en række tilfælde hvor anden rimstav er at søge i første betonede stavelse i den følgende (lige) linje. Foruden det allerede drøftede v. 2163 f. er noteret ti tilfælde, som dog ikke alle er lige sikre (2211 f., 2255 f., 2301 f., 2357 f., 2369 f., 2375 f., 2389 f., 2405 f., 2407 f., 2433 f.). Det interessanteste er v. 2301 f., hvor K 41's læsemåde, der må forudsættes i forlægget for den nty. oversættelse, frembyder to rimstave i den ulige linje: *jek giffthædhæ mek och gaff tiil fredh, | thz gik mek wel tiil handhæ.*

Stillet overfor denne buket af bogstavrim, som næppe alle er tilfæl-

dige, i en firlinjet krydsrimet strofeform med 4 fødder i de ulige linjer og 3 i de lige, mindes man uvilkårligt ríman i dennes ældste og enkleste form, *ferskeytt,* trods den rytmiske forskel at det islandske metrum er trokaisk med relativt sjælden optakt, det danske derimod jambisk med sparsom brug af korjamber.[54] Denne strukturforskel er imidlertid ikke uden sidestykke, idet det gennemgående rimkrønikemetrum – »der gepaarte Achtsilber«, som Philipp August Becker kaldte det – i de anglonormanniske rimkrøniker er trokaisk med kvindelig udgang, i de germanske jambisk med overvejende mandlig. Når samtidig kompositionen som i ríman udmærker sig ved levende og vel afrundede situationsskildringer – en enkelt eller flere på rad, i Torkel-rimet to –, dukker tanken om en sammenhæng naturligt op. I givet fald må den danske tekst være den modtagende eller efterlignende part. Et af de stærkeste indicier herfor er de prægnante allitterationer i de lige linjer; digteren har ikke til bunds kendt den teknik han stræbte efter. Omstillingen til monolog spores i v. 2170, hvor Ghementrykket har *wij* overfor *the* i K 41; i den nty. oversættelse omgås vanskeligheden ved en infinitiv.

Der er forøvrigt et andet rim som i endnu højere grad rejser mistanke om påvirkning fra ríman, det om Hagbard og Signild (Siger Sivaldssøn, v. 1471–1518). Det hører til kongedattereventyrene, og er som sådant i RS med i drøftelsen af folkeviseindflydelse (jf. ovf.); men også her spiller allitterationen en vigtig rolle, og når et enkelt sted (v. 1495 f.) det fuldkomne: *Tha hagbord so thz brudehuss*[55] *brandh,* | *han badh oss ware tijl stædhe.*

Logisk er der egentlig meget at anke over i dette rim, fordi det springer in medias res. Efter en indledning, der adskiller sig fra de fleste af de andre ved at konstatere kendsgerningerne uden at gøre dem til genstand for moralsk drøftelse, hører man om Signild som eksempel på de letsindige piger, og kongens straf over den skyldige, Hagbard. Han bliver hængt som ravneføde; men forinden prøver han Signilds troskab ved at hænge sin kåbe op. Først da erfarer vi hendes løfte i deres elskovsnat om at berøve sig livet ved hans død. Da hun nu ser kåben i galgen, hænger hun sig selv og sine terner (i denne rækkefølge!), dog åbenbart med undtagelse af én, som derpå efter ordre sætter ild på jomfruburet. Så er Hagbard villig til at lade sig hænge. Resten af rimet skildrer efterspillet: hans broder Hagens hævn over Siger og den anvendte list, forklædning som vandrende skov. Denne senere del samt

løftet i elskovsnatten og den kollektive ophængning i jomfruburet er der dækning for i Saxokompendiet, det meste af resten i folkevisen, men uden anden verbal berøring end den føromtalte *kobe blaa*. Med den rodede komposition og skiftende overensstemmelse med andre behandlinger af emnet, dukker den mulighed op at her foreligger brudstykker af en ældre tekst, omstillet til monolog for Siger, og iøvrigt revideret og interpoleret efter rimkrønikens tarv.

At denne forgænger kan være en tabt ríma om Hagbard, vinder i sandsynlighed ved at nyere forskning bestrider Axel Olriks opfattelse, at traditionen om Hagbard og Signe (som Siklingsagnene i det hele) var af dansk oprindelse.[56] I det mindste kender Skíðaríma, den navnkundige travesti eller litterære revy fra 15. årh.s første halvdel,[57] enten en ríma eller en fornaldarsaga om brødrene Hagbard og Háki,[58] jf. begyndelsen af str. 74: *Áka líta og Agbarð má.* Og det er endda et spørgsmål, om ikke indledningen til Skíðaríma har adresse til en alvorligere ment, traditionel lyrisk *mansöngr* fra en Hagbarðsríma. Ganske vist siges det at mansöngr ikke falder digteren naturlig (Mér er ekki um mansöng greitt); men inden han går over til sit personlige forehavende, at han vil glæde folk med eventyr, får han alligevel i str. 2–3 afleveret en, som fortjener at sammenlignes med indledningen til Sigers rim (v. 1471–74, med henblik på den senere udredning citeres de følgende fire vers med det samme):

Yngis-menn vilia ungar frwr
i alldingardinn tæla,
feta þar ecki fræden wr,
flest er giört til væla.

Kaadhe pygher æræ waagheth[59] gotz
tijl gømc ath holde længhæ,
Och mesth for the willæ haffue notz
medh vngæ swæne och drængæ.

Ef koma nockur kvædin þaa
hiaa kaatum sylkehrundum,
kalla þær sie kveded sig aa
af kiærleiks elskufundum.

Segnyldh myn dotther tog paa vraadh,
hagbordh lodh hwn seg lockæ.
Thi giorde ieg raffnæ aff hannum en braadh,
the mwnne hans øwen vdh hackæ.

I begge tekster er idéen »Der rinder Sorg, rinder Harm af Roser røde«; men dens forudsætning er henholdsvis elskerens og faderens ansvar. Det er ynglingens natur at besnære med elskovskvad, som de »kåde« piger kun alt for villigt tror på. I Hagbards tilfælde er det ærligt ment på begge sider, og de har i og for sig ikke noget at være kede af. Det har derimod kong Siger, som må sande hvor vanskelige de »kåde« piger er at passe på. Fra Saxo(kompendiet)s forudgående beretning ved

vi nemlig, at han har hævnpligt for sine to sønner, som Hagbard har dræbt, og så er det netop ham Signild kaster sin kærlighed på! En normal mansöngr skulle være noget længere end begge de citerede tilløb, så det at det ikke er helt det samme de har med, er ingen grund til at forkaste hypotesen. Blot må der blive den principielle forskel, at en forkortende parodi er langt friere stillet end en monolog lagt i munden på Hagbards modpart. Denne sidste må vælge nøjagtigt hvad der tjener hans tankegang og, om galt skal være, foretage den fornødne omdigtning.

Hvis vi ser bort fra at Siger helst skulle være midtpunkt i sin egen monolog, og i stedet læser den som et digt om Hagbard, går kompositionen op. Elskovens charme træffer vi dér hvor den ville have sin rette plads i en ríma, nemlig i indledningen, og fremstillingen samler sig om to heroisk-episke hovedpunkter: Hagbards død, hvor han forinden har den tilfredsstillelse at se Signild tro mod sit løfte, og den efterfølgende hævn. Det ser virkelig ud som den kompositoriske svaghed alene skyldes, at det er Siger og ikke Hagbard der skal have en plads i den danske kongerække.

Formelt er at bemærke, at rimene i v. 1475–78 ikke er så rene som vi ellers er vant til i den danske rimkrønike (jf. RS. 24 ff.). I modsætning til det øvrige ordvalg, der hører til det faste nordiske inventar, er *hakka* et så ungt ord i islandsk, at det ikke skulle ventes i en tekst fra denne tid. Da det tilmed er uheldigt som rimord, kan det tænkes at det er indsat til supplering af noget uopfattet. Til gengæld strider *braad,* hvor vi efter rimet *uraad* må forudsætte et af langt *a* udviklet *å,* mod ordets normalform i dansk, mens den dækker vno. *bráð,* hvad betydningsnuancen »dødt legeme prisgivet dyr« også gør. Hertil skal føjes, at v. 1477 i islandsk ville have allitteration *(hröfnum).*

Efter den rolle líman er kommet til at spille i nærværende undersøgelse, vil det være naturligt at berøre spørgsmålet om dens oprindelse, så meget mere som den endnu var en ung genre ved denne tid, og alle forskere er enige om, at dens navn (og det tilsvarende verbum) er et låneord, der næppe er indkommet i islandsk stort før. Men her hører enigheden op, idet der er fremsat ikke mindre end fem teorier, hvoraf de to første nu er almindeligt forladt, nemlig Wiséns og Jón Þorkellssons, at den skulle være en hjemlig udvikling af skjaldeversmålet runhent, og R. Keysers og Gustav Storms, at den skulle være en særislandsk videreudvikling af folkevisen i dens norske form. Stærkest tilslutning har et dermed beslægtet, men mere moderat synspunkt vundet, at den er en tillempning af folkevisen, især den danske, så den fik fast stavelsetal samt rim også

i de ulige linjer, og samtidig overtog allitterationsreglerne (efterhånden også indrimene) fra dróttkvætt (C. Rosenberg, Erik Noreen, Björn K. Þórólfsson, Jón Helgason). Heroverfor står dels Mogks opfattelse, støttet af Finnur Jónsson og Paul Lehmann, at den er en efterligning af den latinske kirkehymne, dels Craigies, at den er afledt af de franske chansons de geste via engelsk og skotsk digtning, hvor allitteration var almindelig, så indflydelsen fra dróttkvætt først er kommet til senere.[60]

Craigies forklaring er kommet som et nyt indslag i debatten, og det værdifuldeste ved den er, at den tvinger genrediskussionen ud over dens skandinaviske afgrænsning. Men uden at honorere forslagets krævende side – ved grundige analyser og sammenligninger af episke genrer i europæisk litteratur i den senere middelalder – vil forskningen næppe høste større udbytte af det; nærværende undersøgelse må i hvert fald se bort fra det som interessant men uprøvet. Af de to andre relevante synspunkter er folkeviseteorien umiddelbart mest nærliggende, men Mogks hypotese chokerende. Netop derfor kunne der være grund til at efterprøve den.

Det Mogk har hæftet sig ved, er endnu bevarede officier til Islands to indfødte helgeners ære.[61] Ved den nationale kultus i forbindelse med disses højtider vides en tusindtallig mængde at have sunget med på de latinske kirkehymner. Dertil kommer, at den eneste ríma der er overleveret fra middelalderen (i Flatøbogen), Ólafsríma (Haraldssonar), skildrer en helgens bedrifter. Fra den kollektive kirkesang er springet ikke langt til rímans senere funktion, som dansetekst; hvornår det må være sket, fremgår dog ikke. Teoriens modstandere indvender, dels at det ingenlunde er givet at Ólafsríma er genrens ældste repræsentant, dels at der ikke kendes islandske helgenkvad i ferskeytt.[62] Bedst afbalanceret er hypotesen hos Lehmann; principielt tilslutter han sig at den verdslige digtning har lånt enderimet fra den tilsvarende gejstlige, men minder samtidig om hvad enderimets fremtrængen i vesteuropæisk litteratur overhovedet har betydet. I sit forbehold står han nærmere ved Craigie end ved tilhængerne af folkeviseteorien.

Selv om man hælder til hymneteorien, må man gøre sig klart, at et eller andet sted under sin udvikling er ríman kommet i kontakt med folkevisen. Spørgsmålet er bare hvornår og hvordan. Velsagtens den dag da der kom virkelig overensstemmelse mellem deres funktioner, altså fra det øjeblik da de begge naturligt brugtes som dansetekster[63] – jf. at *dans* på islandsk også betyder folkevise. Til underholdning har ríman både i kraft af sin længde og af sit sagastof været den foretrukne.

Det er dog mindre på dette trin end på det foregående at ríman opfordrer til sammenligning med den danske rimkrønikes monologer. Der er i lige grad grund til at fremhæve stofbehandlingen – poetisk parafrase af prosaforlæg med udpensling af enkelte centrale momenter, i rimkrønikemonologerne dog væsentlig færre end normalt i rímur – og versformen: de krydsrimede firlinjede strofer med mandlige rim i de ulige vers og kvindelige i de lige (nogle undtagelser herfra i ferskeytt) og især det jævnt regelmæssige stavelsetal (bedst overholdt i rímur).

For de firlinjede rimkrønikemonologer er det svært at finde et naturligere forbillede end kirkehymnen. Den store kristningscyklus vejer sagligt tungest, og den første del af Erik barns rim kan, som tidligere antydet, meget vel være et direkte lån fra kirkelig digtning; men formelt adskiller de mere annalistiske partier i rimkrønikens slutning sig ikke fra de tidligere og gennemgående lødigere. Det er blevet rutine at digte sådan. Det samme gjaldt til en vis grad ríman, men der spillede underholdningen en større rolle end belæringen, ganske som i Torkel adelfar-afsnittet med dets for rimkrøniken enestående poetiske rejsning.

Litterære ligheder er tit tilfældige, eller skyldes måske ligefrem at givne ydre forhold så at sige spontant afføder digtning hvis karakter kan afstikkes indenfor bestemte fejlgrænser. Derfor må man i forbindelse med en sammenligning som den nu foretagne også vurdere den ydre sandsynlighed. Problemerne bliver egentlig to: forholdet mellem modersmålene og latinen, og forholdet mellem dansk og islandsk. Hvad det første angår, ligger det fast at Islands præsteskab havde en stor andel i nationallitteraturens bevarelse; altså tør man fra den kant forudsætte aktiv medvirkning ved den ny heroiske genres etablering, hvad der øger sandsynligheden for indflydelse fra kirkehymnen. Da den færdige danske rimkrønike er udgået fra Sorø kloster, og da den danske gejstlighed først nu i større udstrækning optog modersmålet som litterært sprog, er det næsten halsløs gerning at lede efter anden ydre tilskyndelse her.

Hvad den dansk-islandske kontakt angår, må det ikke glemmes at den dansk-norske personalunion fra 1380 genskabte den i over 100 år tabte forbindelse. Island fik bl. a. flere danskfødte bisper, der efterhånden var af lav karat, men de første var ikke ringe.[64] Dermed fulgte andre danske på kortere eller længere ophold, og mægtige folk deroppefra sejlede ned til den danske konge for at kræve deres ret. Ifølge en tradition, som 1736 meddeltes Hans Gram i et brev fra sysselmanden Erlendur Ólafsson (muligvis afskriver af hovedhdskr. af Skíðaríma), drog den velstående enke Ólöf Loftsdóttir 1468 ned til den danske konge for at klage over sin mands drab, og blandt hendes ledsagere var skjalden Einar fóstri, der i brevet udpeges som forfatteren til Skíðaríma.[65]

V.

For *rimkrønikens* vedkommende fører nærværende undersøgelse til det sikreste resultat, en befæstelse og uddybning af Grundtvigs og

Brøndum-Nielsens. Vi ved, at en dansk rimkrønike for tidsrummet 1199–1228 er gået gennem Grams hænder i 1718,[66] og vi har i det foregående fundet bekræftet, at der indenfor rimkrøniken findes en række andre oprindelig selvstændige enheder, der trods individuelle udsving bedst sammenfattes under betegnelsen *krønikeviser*. Den endelige affattelse har da rimeligvis bestået i en omformning af danmarkshistorien til en serie poetiske kongemonologer, hvoraf de første og nogle af de senere synes nydigtet og måske siden omredigeret[67] efter den gennemgående imperialistiske tendens, hvor Danmark på én gang er det førende land i unionen og gør krav på at bevare dansk rigsområde intakt (Skåne, Sønderjylland). Versmålet ved den endelige redaktion er normalt tolinjet i begyndelsen, firlinjet i slutningen, i den midterste del oftest bestemt af omgivelserne. Det enkelte ubetydelige 6-linjede rim om Sivald (Snøs fader, v. 2065–70) er sikkert en tilføjelse i sidste øjeblik.

Hvad *folkeviserne* angår, er situationen ikke nær så afklaret, måske endda endnu mindre end den forekom inden denne undersøgelse blev iværksat. I så fald bliver bidraget til folkeviseforskningen først og fremmest at understrege behovet for en revision af den gængse opfattelse og andre dermed beslægtede aprioriske teorier, der er vokset frem lige til nyeste tid. Uden at underkende den varige betydning af Sv. Grundtvigs og Axel Olriks tekstfilologiske indsats i DgF, må forskningen frigøre sig for det romantiske vurderingsgrundlag, der altfor ofte har tenderet mod en på én gang subjektiv og naiv dogmatik. Selv om forskning stimuleres ved intuition, kan den ikke bygge på åbenbaring; den må henholde sig til kriterier og fornuftgrunde. Det har været folkeviseforskningens styrke at dens udøvere var folk med intuition, men det er blevet dens svaghed at mange af dem ikke var tilstrækkelig på vagt overfor deres egen subjektivitet, og derfor må en del af materialets sortering og vurdering gøres om. Som et enkelt skridt til en sådan revision skal nærværende afhandling ses.

Næst Hildemans pionerarbejder er dens vigtigste forudsætning en afhandling af Einar Ól. Sveinsson fra 1956,[68] et overskue over »staðreyndir, sem mönnum eru ekki alténd nógu ljósar, þó að þær séu kunnar«. Det er en præcisering af de resultater den realistiske norske forskerskole fra Gustav Storm til Knut Liestøl er nået til ud fra det vestnordiske materiale. I første række det nu kodificerede, at kæmpeviserne er udviklet på norsk(-færøsk) område og først sent indkommet

i det østnordiske, en tanke der er videreført i Sverker Eks tvedeling af den nordiske folkeviseoverlevering i østnordisk riddervise og vestnordisk kæmpevise med bundforskellig komposition og stil. På to punkter trækker Einar Ól. Sveinsson linjerne skarpere op end forgængerne: Adskillige norske viser er digtet med *skrevne* sagaer som forlæg, og på Færøerne har man rettet forhåndenværende danseviser efter sådanne. Der må regnes med *to forskellige fremgangsmåder i selve stofbehandlingen,* alt efter om digterens motiv var helten i en bestemt saga og handlingsforløbet dermed givet, eller om det var en enkelthed fra en sådan han selv arbejdede videre med i sin fantasi.

I tilslutning til denne nyrealisme – med rødder i henholdsvis Steenstrup-Schück og Storm-Liestøl – skal til slut peges på de nærmeste midler til en sikrere tids- og formbestemmelse af folkevisen,[69] idet jeg på forhånd skal minde om at ælde ikke er ensbetydende med litterær værdi.

Et brændende spørgsmål vil *folkevisedigtningens alder* nemlig altid være; det meningerne vil være delte om er de eventuelle holdepunkter for den. Der er her ikke andet at gøre end at finkæmme alt tilgængeligt materiale for at aflokke det mulige vidnesbyrd; men for at undgå lygtemænd må man altid være på vagt overfor den modsatte sammenhæng: at det man finder kan være den kilde hvorfra folkeviseemnet – teoretisk på et vilkårligt tidspunkt – er lånt. Det er denne indstilling der har ligget bag nærværende specialundersøgelse, som dog i betragtning af det nordiske folkevisemateriales uhyre omfang på ingen måde tør foregive at have udtømt dets relationer til den danske rimkrønike. Særlig kan det vestnordiske stof mistænkes for at rumme endnu uudnyttede muligheder.

Når man, stillet overfor en tekst fra det 15. årh., må tænke sig om to gange før man godtager dens vidnesbyrd, bliver kravet om forsigtighed ikke mindre hvis det gælder en tekst der indicerer en folkevises tilstedeværelse i et tidligere århundrede, f. eks. spørgsmålet om mulig forbindelse mellem Knýtlinga saga og danske viser om politiske begivenheder 1137–57 (DgF nr. 116 ff.), der er blevet aktuelt efter Gustav Albecks forsøg på at bestemme DgF nr. 116, 118 og 119 samt den færøske vise om Ingimann hvíti som kilder til sagaen. Blandt disse er DgF nr. 119, som Sv. Grundtvig kun har fra moderne færøske meddelere, imidlertid mistænkelig som repræsentant for den type der frit udbygger sagastof; den må i hvert fald skydes til side som vokset ud af en perifer omstændighed i sagaen. At den hævdvundne identifikation af *Ingimann hvíti* med sagaens *Yngvarr kveisa* opretholdes, er derimod naturligt; men det bedste argument for visens danske oprindelse er undgået Albecks opmærksomhed: at *Ingiman* er et særdansk navn, tilsyneladende endda begrænset til Slesvig og området øst for

Øresund,[70] hvad der passer godt med at han velsagtens har været sønderjyde. Dette udelukker at visen kan være afledt af Knýtlinga saga, men det omvendte er også en dristig påstand, aldenstund drabsberetningen i kap. 108 kort og godt lyder: *Hann* [ɔ: Svend Grade] *réð Plóg svarta föðurbana sinn, en Yngvarr kveisa drap hann.* På dette grundlag når vi til et ganske andet facit end litterær sammenhæng, nemlig at Plogs drab er en historisk kendsgerning, meddelt i to indbyrdes uafhængige traditioner, og at morderens rette navn er Ingiman.

Selv bortset fra de uoverskuelige tab middelalderstudiet har lidt ved branden 1728, må forskningen stadig holde sig et uberegneligt antal forsvundne traditioner for øje, deri indbefattet mundtlig overlevering i hukommelsesstærke slægter. Vi kan sandsynlighedsberegne de engang forhåndenværende tekster aldrig så fint, der vil alligevel vise sig et mellemled vi har glemt at tage med i betragtning. For Albecks vedkommende er det muligvis et – mundtligt eller skriftligt – dansk medforlæg for det pågældende afsnit i Knýtlinga saga. Når der to gange står *Eskell* for *Áskell* i hovedoverleveringen,[71] kan en danisme som *morð* for *víg* med tilsvarende sandsynlighed føres tilbage til dansk forlæg. For en nøgtern betragtning bliver de betydningsfulde saglige overensstemmelser mellem sagaen og viserne om Erik emunes drab og Blodgildet i Roskilde (DgF nr. 116 og 118) et vidnesbyrd om begges historiske kildeværdi; men krønikeviserne, som også Albeck kalder dem, tolkes forsvarligst som poetisk udformning af forefunden mundtlig eller skriftlig tradition, og bliver derved principielt tidløse. At DgF nr. 118 er en krønikevise, med tydelig berøring med Svend Aggesøn, har Steenstrup til overmål vist.[72] Den ligeledes af ham påpegede lighed mellem str. 20 og Rimkr. v. 3889 f. rejser et forsigtigt spørgsmål om tilblivelse i 15. årh.

Overhovedet må de *indre kriterier* vurderes under stadig hensyntagen til *politisk, kulturel og litterær horisont.* Politiske viser kan være rent livet propaganda, men dølger ofte på illegal vis deres tendens bag allegorisk forklædning, i de fleste tilfælde ved skildring af historiske begivenheder der har en vis lighed med den aktuelle situation, sådan som Hildeman har endelig godtgjort at Lena-visen (DgF nr. 136) er en aktualitetsanalogi fra det 15. årh. Det er ikke muligt her at efterprøve vore øvrige historiske viser ud fra dette synspunkt, men det må på forhånd antages, at en del af dem ville røbe sig. Eksempelvis nævnes serien af viser om den gode dronnings komme til landet (DgF nr. 132–33, 153, 166), og at der også har eksisteret lignende til ære for Christiern II.s og Frederik II.s dronninger (DgF. III. 616 f.). Den friske vise om Hanses dronning (DgF nr. 166) kalder Sv. Grundtvig »en mat Efterklang af den gamle Tone«, og selvfølgelig står den litterært ikke mål med Dagmar-viserne; til gengæld er hendes faders belæring (A str. 32–34, B str. 30–32), ikke mindst »stund du aldriig efter Suerig!«, som talt ud af befolkningens hjerte. Efter Grüner-Nielsens opfattelse (DgF. X. 371) er visen om Erik menveds dronning kalkeret

over Dagmar-viserne. Det kan være rimeligt nok; spørgsmålet er blot hvad der har udløst Dagmar-viserne. Eventuelt forventningerne til den unge dronning Christina, hvis komme til landet er slutstenen på ældste fuldstændige version af rimkrøniken, den nty. oversættelse, eller måske 72 år før tilsvarende håb ved Philippas bryllup. Kættersk sagt, kunne Dronning Dagmars død (DgF nr. 135) være blevet til under indtrykket af Philippas død, og fornemmelsen af at Erik af Pommern ikke var en mand som Valdemar sejr. Hvor vi ikke har sikre vidnesbyrd om en vises relative samtidighed med det den skildrer, må vi altid holde muligheden åben for en aktualitetsanalogi eller bare et udslag af historisk interesse. Den ovenfor behandlede Longobardervise (DgF nr. 21) skulle således tolkes som et produkt af imperialistisk bestemt antikvarisk interesse: dåd af nød!

Når man tidligere tilkendte kæmpeviserne og trylleviserne så høj ælde, skyldes det for de førstes vedkommende manglende eller uvillig erkendelse af deres litterære forudsætninger, der nu er til overmål belyst af Storm og Liestøl, for de sidstes intellektuel underkendelse af et primitivt verdensbillede. Når vi tænker på de hekseprocesser der fandt sted i nedskrivningstiden, er der principielt intet der strider imod at trylleviser kan være nydigtet i gammel stil i denne periode. Forøvrigt er det f. eks. et spørgsmål om Agnete-visen (DgF nr. 38) på dansk område er stort ældre end de flyveblade fra slutningen af 18. årh. som ligger til grund for A-varianten.[73] Tryllemotiver indicerer altså ikke uden videre ælde, og den kulturelle horisont er i det hele usikrere som kronologisk holdepunkt og derfor farligere at drage slutninger udfra end den litterære.

Dette bør vi mindes hvis vi vil tage *strofeformer* med i betragtning ved datering. På folkevisefronten er det vigtigste resultat af den nu afsluttede specialundersøgelse utvivlsomt den hyppige forekomst af unormale strofeformer hvor der var pålideligt vidnesbyrd om overlevering før nedskrivningstiden (DgF nr. 13 A, 21 B, 149 BC). Dette bør mane kommende forskning til *respekt for de foreliggende strofeformer,* så mere end 4 linjer i strofen eller rim i 1. og 3. linje i firlinjede strofer bortfalder som udskydelsesgrund hvor ikke andet taler for det. I denne forbindelse skal også mindes om Erik menved i Meklenborg (Danske Viser nr. 42), der er i 11-linjede strofer, men hvor man if. Grüner-Nielsen »uvilkaarlig faar Indtryk af Digterens (eller hans Hjemmelsmands) absolute Samtidighed«.[74]

Med megen skarpsindighed har Sverker Ek og Ernst Frandsen opstillet en teori, der har opnået noget nær almindelig anerkendelse, om at den tolinjede folkevisestrofe er primær i forhold til den firlinjede.[75] Imidlertid har hos Ek Erikskrönikan og hos Frandsen Eufemiaviserne spillet en så væsentlig rolle ved problemstillingen at udredningerne står og falder med hvad man regner for årsag og virkning. Den ædrueligste formulering ville nok være omtrent følgende: I det 14. årh.s Sverige var det gængse episke metrum – som almindeligt i Vesteuropa – parrimede »Achtsilber«; det samme møder vi i stor udstrækning i østnordiske folkevisestrofer, der har væsentlige stilelementer fælles med versromanerne; der er ingen logisk hindring for at et vist antal af viserne kan være samtidige med disse, vi ved bare ikke hvilke. Blot må man huske at dette intet oplyser om folkevisens udseende i det 13. årh. Det er muligt at den dengang var firlinjet, men teoretisk er det lige så sandsynligt at den firlinjede folkevisestrofe er en novation fra det 15. årh.,[76] fremkaldt af den norske kæmpevises indtrængen.

Af den norske kæmpevise fandt vi tydelige spor i den danske rimkrønike, fremfor alt i den af Hildeman påviste indflydelse fra Rolandsvisen. Men denne faktor er af ikke mindre betydning for vurderingen af *visernes sprog og stil.* Den antikvariske glæde vi som danske kan besjæles af ved i folkeviserne (og til dels i rimkrøniken) at finde eller måtte forudsætte gloser eller konstruktioner, f. eks. *til sin,* som vi ellers i bedste fald må tilbage til lovsproget for at finde mage til, bør vi beherske mest muligt, i bevidstheden om at der i mange tilfælde må regnes med sekundær norrøn indflydelse, som vi ikke kan trække absolut sikre grænser for. Vi må heller ikke lukke øjnene for, at en litterær-stilistisk mode kan holde sig i uberegnelig tid, og i dette tilfælde f. eks. videreføres i nydigtede viser fra nedskrivningstiden. Dette er så meget vigtigere som de baner, folkeviseforskningen ledtes ind i af Sv. Grundtvig og Axel Olrik, for en stor del var bestemt af et fejlsyn på folkevisen som en naturlig fortsættelse af den oldnordiske digtning, og der ikke mindst gennem Olriks og Ida Falbe-Hansens folkeviseudvalg bibragtes litterært interesserede krese en skæv opfattelse af, hvad der var gennemgående i folkevisernes stil og komposition, og hvad der var karakteristisk for en snævrere, i Danmark sekundær, gruppe og andre af denne påvirkede viser.

For at nå frem til en holdbarere bedømmelse af folkeviserne i store træk og i enkeltheder, må væsentlige dele af materialet omprøves, hvad

de gode udgaver vil gøre meget lettere end det var da Sv. Grundtvig begyndte. Jo tålmodigere man analyserer de forhåndenværende tekster, så man i hvert eneste tilfælde kræver tilstrækkelige grunde for tidligere datering end ældste overlevering, jo mindre fejlmargin vil der efterhånden være ved vurderingen af de viser der har de vageste holdepunkter, og som man på forskningens nuværende stade må være yderlig forsigtig med at gøre til udgangspunkt for mere vidtgående slutninger. Hvis man samtidig fastholder, at sen tilblivelse ikke forringer en folkevises poetiske værdi, vil man måske gøre både genren og litteraturhistorien en tjeneste, ved at flytte en række viser hen på den plads i det 16. årh. der naturligst tilkommer dem, og samtidig få et klarere billede af den norske kæmpevises og den danske krønikevises dominerende stilling i det 15.

NOTER

1. Jf. Anker Teilgård Laugesen, Acta Philologica Scandinavica XXIII (1952). 37 ff. – 2. Deraf fra 15. årh.s 2. halvdel Stockholmshdskr. K 41 og det af Olof Jägerskiöld fremdragne Ericsbergfragment. De danske fragmenter udkommer 1958 i 2. hæfte af UJDS' rimkrønikeudgave, mens Ghementrykket (med variantapparat) og den nty. oversættelse forventes udsendt 1959 som henholdsvis 1. og 3. hæfte. De angivne verstal følger overalt denne nye udg. Hvor intet andet bemærkes, er citater her taget fra Ghementrykket. Om de forskellige tekstredaktioner henvises til min oversigtsartikel, Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen 1956. 85 ff. – 3. Vore Folkeviser fra Middelalderen (1891); af Schück især Ur gamla papper IV (1899). 67 ff. – 4. Jf. især Erik Dal: Nordisk folkeviseforskning siden 1800 (1956), og artiklerne Balladdiktning og Balladeversemål i Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder I (1956). – 5. Knytlinga (1946). 214 ff. – 6. Ny ill. svensk litteraturhist. I (1955). 256 ff. – 7. Politiska visor från Sveriges senmedeltid (1950). 16 ff. – 8. Jf. min afh. Grundtvig og den danske rimkrønike, Gr.-Studier 1954. 40 ff. – 9. Jf. Hildemans opgør med termen, Politiska visor. 140 f. og Ny ill. sv. litthist. I. 229. – 10. Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern hos de nordiske folk (1874). 176. Om Sv. Grundtvigs almindelige irritation over Storms arbejde, Dal a. a. 229 f.

11. I hans magisterkonferensforelæsning, optrykt Studier og Tydninger (1951). 9. – 12. Danmarks Fornviser IV (1929). 415. – 13. Analyser og Problemer III (1936). 158. – 14. Hist. Tidsskr. V.3 (1881–82). 365 f., 391 ff, Jf. også Storm a. a. 178. – 15. Politiska visor. 68 ff. – 16. Studier og Tydninger. 9. – 17. Som et sekundært moment behandles deres sammenhæng med folkeeventyrene. – 18. Jf. redegørelsen for visehåndskrifterne i Grüner-Nielsens udg. af Danske Viser 1530–1630 VI (1931). 201 ff. – 19. A. a. 187, registreret med forbehold af Hildeman, Politiska visor. 25, uforbeholdent accepteret af Knud Togeby, Ogier le Danois, ou le triomphe de la poésie (Extrait du Bulletin de l'Institut Francais de Copenhague 1956–1957).9. – 20. Jf. Grüner-Nielsen, DgF. X. 251.

21. Politiska visor. 30 f. – 22. K. Liestøl og M. Moe: Norske folkeviser III (1924). 54 ff. (str. 9, 11 (7) og 13–14). Fra visens nukendte færøske form (V. U.

Hammershaimb: Færøsk anthologi I (1891). 174 ff.) kan lånet ikke stamme, da kornmejningen savnes, og røgen kommer fra sværdene (str. 81). – 23. Den svenska folkvisan (1931). 182. – 24. Samtlige svenske rimkrøniker udg. for Svenska Fornskrifts-Sällskapet af G. E. Klemming (3 bd., 1865–68), Erikskrönikan igen 1921 af Rolf Pipping. – 25. Den svenska folkvisan. 150 ff. – 26. Matts Kättilmundsson och hans tid. II. 362 ff. – 27. Jf. Eks redegørelse Göteborgs Högskolas Årsskrift XXVI,2 (1920). 33 ff. Tilslutning hertil: Georg Landberg, Samlaren 1926. 145 (suppleret med endnu et lighedspunkt, der dog må afvises som irrelevant), og Karin Hagnell: Sturekrönikan 1452–1496 (1941). 111 f.; Hildemans vurdering Politiska visor. 229 ff. mere reserveret. Om andre svenske viser fra senmiddelalderen med svagere berøring med de yngste rimkrøniker, Hildeman. 205 ff. – 28. I overensstemmelse med strofedelingen i Stjerneldska handskriften (1500- och 1600-talens visböcker III, utg. af Adolf Noreen och A. Grape (1916–25). 100); i dennes trelinjede strofer rimer kun de to sidste lin. Ek opfatter strofen som oprindelig sekslinjet og inddeler derefter. Sidste lin. kan if. Hildeman (a. a. 239) både betyde, at Sveriges kraft eller krigsmagt bukkede under, og at den (ene eller anden af dem) tabte fatningen. – 29. Politiska visor. 261 ff. – 30. Göteborgs Högskolas Årsskrift XXVI,2. 40.

31. Vers fra gamle Dage (1918). 143 ff. Derimod har Brix næppe ret i at A str. 41, med lånet fra Dagvisen, er oprindelig, idet både de 6-linjede varianter BCD og de to efter visen meddelte kontrafakturer med bynavne har 10 væsentlig ens strofer. – 32. A. a. 144. Udhævelsen Brix'. – 33. Dog fraregnet brug af store og små bogstaver. Det lange z er trykt som et almindeligt, også hvor det står som forkortelsestegn; andre forkortelser opløst. – 34. Dog er i str. 5 Sv. Grundtvigs konjektur forkastet, og prikker indsat hvor det er sandsynligst at ord er faldet bort; og i den kantede parentes i str. 10 er i st. f. Sv. Grundtvigs udfyldning indsat formen fra A (Jens Bille) str. 8. – 35. Ikke mindre rimelig er forøvrigt forklaringen i v. 2083: *In miner tijt sso vele volkes quam.* Stedet kunne tyde på en lignende omarbejdelse ved berigtigelse efter kilde som ved korrektionen af et forlægs *erucas* til *erutas* (v. 650), jf. Da. Stud. 1919. 95 f., Grundtvig-Stud. 1954. 67. – 36. Ældre forskeres tvivl om dette tryks eksistens er gendrevet NTBB 1956. 86 f. – 37. Det kunne nemlig også forholde sig omvendt, så Sophia Sandberg her har bevaret den oprindelige navneform. I så fald skulle *Seno* være den lejlighedsvis forekommende singularis af folkenavnet *Senones* (evt. knyttet til forestilling om folkeopnævner). En sammenblanding i sekundære kilder af longobarder og senoner har en vis rimelighed for sig, idet man dér ofte finder denne ældgamle galliske folkestamme forvekslet med den longobarderne nærstående svebiske stamme *Semnones.* Til de galliske Senones, som var en af de ledende stammer ved indtagelsen af Rom 390 f. Kr. (jf. artiklen *Senones,* Pauly-Wissowa: Real-Encyclopädie der class. Altertumswiss.[2], II A, 2, 1923), knyttes i Livius' skildring (5. bog kap. 34) træk der påfaldende minder om de traditioner vi her beskæftiger os med: Den tredjedel af Gallien hvor biturigerne var den ledende stamme, havde under kong Ambigatus haft så strålende vilkår og så gode afgrøder, at befolkningen var vokset over alle grænser. For at bøde på overbefolkningen måtte A. som gammel træffe beslutning om at sende sine to søstersønner ud af landet, i spidsen for en folkeskare der skulle tage ny boliger hvor gudernes varsler sendte dem hen. Den ene af søstersønnerne, som varslet bød drage til Italien, medførte foruden biturigerne bl. a. senoner. Fra et tabt eller uidentificeret middelalderligt kompilationsarbejde kan rimkr. fremdeles have lånt traditionen om senonernes begejstring for vinen som den egentlige drivfjeder til

overgang over Alperne (Plutarchs Camillus-biografi kap. 15), jf. karakteristikken af Normandiet i en af de senere vikingeskildringer: *thz gode land mz frwcth oc wijn* (v. 2778). – 38. Monumenta Germaniæ Historica. Scriptores Rerum Langobardicarum et Italicarum (1878). 49, hvor det benyttede hdskr. dog har navneformen *Aio. Agio* forekommer bl. a. i hdskr. GkS 2158, 4°. – 39. Trykt af M. Lorenzen, Glda. Krøniker (1889–1913). 193 ff. (longobardersagnet 217 ff.). Beskrivelse af hdskr. (Stockholm K 46) ved Brøndum-Nielsen, De gamle danske Dyrerim (1908–09). I ff., og Mar. Kristensen, Da Stud. 1909. 215 ff., med sagnkrøniken dateret inden udgangen af 1459. Kort karakteristik af Ellen Jørgensen, Middelalderlig historisk Litteratur paa Modersmaalet (1930). 13. Lorenzens opløsninger og tegnsætning anvendt i herværende citat; *fundet*, som af L. opfattes som skrivefejl, er præt. pl. + enklitisk pronomen; *Lombardia* er sikkert kun en upræcis pluralis, og henvisningen til Rydårbogen ugrundet. Verbale berøringer med rimkrøniken og/eller folkevisen er kursiveret. – 40. Jf. ndf. og min redegørelse for rimkr.s fordelingsmetode, Beiträge zur deutschen und nordischen Literatur. Festgabe für Leopold Magon zum .. 3. April 1957 (1958). 403.

41. Jf. Brøndum-Nielsens rimtabel, RS. 23 f. – 42. Udg. 1928 af Kr. Erslev (Svaning-Hvitfeld) punkt 47, jf. 44–46, 53 (samt 62). Dette sted desuden citeret af Grüner-Nielsen, Danske Viser IV. 129, og Brix: Analyser og Problemer I (1933). 16 (ff.). – 43. I Erslevs udg. er dette typografisk markeret, og omfatter også novationer Svaning mod middelalderkilderne er fælles med Chr. Pedersen om. Erslevs respekt for novationerne er ringe; ligesom i afhandlingen i Hist. Tidsskr. VI,2 (1889–90) vil E. gerne have Svanings højst begrænsede kildeværdi fastslået. – 44. Snarere end Chr. Pedersens fremstilling (Danske Skrifter V (1856). 445 ff.), der følger rimkr.s komposition, men udvider med en fantastisk skildring af Abel, som ikke har sat sig spor hos Svaning. – 45. Jf. Selskab for nordisk filologi. Årsberetning for 1956–57 (1958). 10. – 46. Danske Viser IV. 128 f., Acta Philologica Scandinavica XV (1941). 318, jf. dog Mar. Kristensens tøvende vurdering DaStud. 1915. 153. – 47. Den omvendte tanke, at Vedel havde udkrystalliseret sit omkvæd af rimkrøniken, er mindre rimelig, dels fordi omkvæd er det af alt Vedels udgiversamvitighed nødigst forgriber sig på, dels fordi rimkr. ingen rolle synes at have spillet for hans tekster eller de ræsonnerede indledninger til disse. – 48. Sandsynligvis er dette flyttet hen på sin kronologisk rigtige plads fra sin naturlige sammenhæng med den første nævnelse af privilegierne v. 3975–86, idet vi i Valdemarernes rim antagelig skimter indholdet af en tabt dansk rimkrønike for tidsrummet 1199–1228, som polemikken i Holsteinische Reimchronik synes rettet imod, og både Holst. Reimchr. og kilden Annales Ryenses nævner ødelæggelsen af »brevene« i fortsættelse af tildelingen af dem, jf. Beiträge .. Magon. 399 ff., især 402. – 49. Jf. Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800 (1931). 58. Der er i disse vers skarp polemik mod svensk fremstilling af grænsedragningen, jf. Gerhard Hafströms redegørelse for denne: Äldre Västgötalagens »Landamæri«, Historiska studier tillägn. Sven Tunberg (1942). 33 ff. Begivenhedens rette plads havde været i Svend Estridssøns rim. – 50. Dertil kommer, at Steenstrup (a. a. 220) har påvist en måske mere end tilfældig lighed mellem v. 3889 f. og DgF nr. 118 (Blodgildet i Roskilde) str. 20, jf. drøftelsen i nærværende afh.s sidste del.

51. Landstads udg. (1853). 45 ff. Jf. Knut Liestøl: Norske trollvisor og norrøne sogor (1915). 53 ff. – 52. Om formen *akker* i østnordisk er meningerne delte. Mod Ad. Noreens hypotese om vestnordisk lån anser Brøndum-Nielsen (Gammeldansk Grammatik II (1932). 38) den for lydret i de stærkest assimilerende

danske dialekter. – 53. Jf. Knut Liestøl, a. a. 223 ff. og Erik Noreen: Studier i fornvästnordisk diktning III (1923). 60 f. – 54. Overskydende tryksvage stavelser er meget sjældnere i de danske rimkrønikeversioner end f. eks. i folkeviserne. Først i Chr. Pedersens tryk fra 1534 ændres dette forhold og dermed rytmen. – 55. K 41:. . saa ath bwrgehwseth. – 56. Kilderne til Sakses Oldhistorie II (1894). 245 f., hvor DgF nr. 20 anføres blandt beviserne. – Ek: Norsk kämpavisa i östnordisk tradition (Göteborgs Högskolas Årsskrift XXVII,1, 1921). 12 ff., konklusion s. 45 f.: norsk oprindelse. – 57. Hovedcitatet følger ældste hdskr. (AM 1025, 4° – fra 1730erne), uden hensyntagen til de tilføjede varianter, som en senere hånd har lavet om til tekstrettelser; den vigtigste er *flioodin* for *fræden* i str. 2 lin. 3. I fortolkningen er taget hensyn til parallelafskrift i hs. af biskop Jón Vídalíns latinske gendigtning; om Finnur Jónssons afvigende opfattelse, se Arkiv for nordisk filologi II (1885). 136 ff. Øvrige citater er taget fra Finnur Jónssons udg. i Rímnasafn (I, 1905–12 s. 10 ff.). Skíðaríma er først sikkert bevidnet 1641, men dens middelalderlige oprindelse er aldrig draget i tvivl. Dels ud fra sproglige kriterier, dels ud fra stadiet i rímans udvikling (mansöngr, men endnu ingen spaltning i flere rímur eller teoretisk mulighed for sådan) dateres den mellem 1400 og 1450 af Björn K. Þórólfsson i Rímur fyrir 1600 (Safn Fræðafjelagsins um Ísland og Íslendinga IX, 1934, s. 385 f.). Forfatterspørgsmålet er uafklaret; tiest anføres den nedennævnte Einar fóstri. M. h. t. travestiens sigte trækker Björn K. Þórólfsson snævrere grænser end Erik Noreen (a. a. III. 52), der mener at den foruden lyvesagaer også må gælde rímur. At man godt kan parodiere en genre uden at forkætre den, har jo f. eks. også i nyere tid Benedikt Gröndal vist i Heljarslóðarorrusta (jf. også Billeskov Jansen om Wessel, Danmarks Digtekunst. II. 208). – 58. Når Konrad Maurer i fortalen til sin udg. af Sk. (Abhandlungen d. philos.-philol. Cl. d. Königl. Bayer. Akad. d. Wiss. XII,1 (1869). 195 f.) henviser til Skáldskaparmál eller Völsunga saga som kilde for disse to navne, stemmer det dårligt med hans differentiering af øvrige – bevarede – kilder til Sk. – 59. Som regel tolket som »farligt«, med støtte i den nty. oversættelses *wagelik* (og vel også *Vovegods* i Moths ordbog). I K 41 står der imidlertid *wowgefth* (det i videnskabelige håndbøger alm. citerede *wowgesth* er en læsefejl i Holger Nielsens udg., den eneste alvorlige), og dette forekommer også i 1533-trykket, der endvidere står sammen med K 41 om udvidelsen *theres notz* i v. 1473. Ud fra glda. ordforråd bereder læsemåden *wowgefth* store vanskeligheder; men den er som lectio difficilior næppe til at komme udenom, og ville give ypperlig mening hvis den var gengivelse af et uforstået vestnordisk **vogæft* (i ældre form: **vágæft); vá* eller i nyere sprog *vo* betyder ulykke, og optræder bl. a. i sammensætningerne *vobeiða:* ulykkesfugl og – det også fra rímur kendte – *vogestur:* ulykkebringende gæst. Da *-gæf(u)r* i andre sammensætninger betyder »hvem noget gives«, ville et **vogæfur (vágæfr)* betyde »med ulykke til skæbne«. – 60. Sir William A. Craigie: Nokkrar athuganir um rímur (1949), Sýnisbók íslenskra rímna I (1952). XV ff. Jón Helgason: Norges og Islands digtning, Nordisk Kultur VIII:B (1953, skrevet 1949). 168. Paul Lehmann: Skandinaviens Anteil an der lateinischen Literatur des Mittelalters II (1937). 57 f. E. Mogk i H. Paul: Grundriss der Germanischen Philologie II² (1901–09). 722 f. Björn K. Þórólfsson, a. a. 35 ff. Resterende henvisninger hos to sidstnævnte.

61. Udg. af Jón Þorkellsson, Íslenzkar Ártíðaskrár (1893–96). 75 ff., 146 ff., Þorlákstíðir igen af Lehmann, a. a. 104 ff. I denne har Finnur Jónsson (Litthist. III². 26) fremdraget en strofe med allitteration i de ulige linjer. – 62. Björn

K. Þórólfsson, a. a. 50 f., 299. – 63. Jf. Erik Noreens dokumentation ud fra Sörlarímur, a. a. III. 56. – 64. Jf. Jón Helgason: Islands Kirke fra dens Grundlæggelse til Reformationen (1925). 217 ff. – 65. Jón Þorkellsson: Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede (1888). 216 f. (note); Björn K. Þórólfsson, a. a. 380. – 66. Jf. note 48 med henvisning. – 67. Hvis man ud fra det første kongenummer foroven på siderne (26 – Amleth) i det begyndelsesløse K 41 tør slutte sikkert om de forudgående konger, har det ligesom Annales Ryenses haft to flere med end Ghementrykket og den nty. oversættelse, nemlig de to svenske lydkonger Rakke og Snio. De er imidlertid udryddet i de mere officielle redaktioner, jf. den bidske kommentar v. 321 ff. – 68. Um Ormar hinn unga, kappann Illhuga, bækur og dansa (Nordæla. Afmæliskveðja til Sigurðar Nordals 14/9 1956. 55 ff.). – 69. Et af de mest givende midler, de musikalske forhold, må jeg dog p. g. a. manglende forudsætninger lade ligge. – 70. Danmarks gamle Personnavne I. 634. Navnet er ellers tidligst bevidnet 1285, og opfattes som en yngre form af *Ingimund,* men formen med *-man* har vel haft gode betingelser i det dansktyske grænseområde.

71. Tekst M, dvs. Árni Magnússons afskrift af den siden brændte middelalderkodeks, der formodes at have været fra ca. 1300, jf. indledning til Sögur Danakonunga (1919–25). X f. Den danskprægede navneform s. 264 og 283. – 72. A. a. 216 ff. – 73. Jf. også Reckes bedømmelse Danmarks Fornviser. IV. 415. – 74. Danske Viser IV. 132. – 75. Ek, se note 25. Frandsen: Folkevisen (1935). 121 ff. samt DaStud. 1937. 163 ff. som svar på Paul Verriers indsigelse sst. s. 1 ff. – 76. Praksis giver dog i dette tilfælde et andet svar, idet der findes viser med firlinjede strofer som ud fra indre kriterier må sandsynlighedsdateres o. 1300, f. eks. Marsk Stig-varianten DgF nr. 145 G.